

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

OPINNÄYTETYÖ

Kaukalahden asumisyksikön asukkaiden näkemyksiä yksilöllisten toiveiden
huomioimisesta ja toteutumisesta asumisyksikössä

Hanna Turpela

Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma (210 op)

01/2013

HUMANISTINEN AMMATTIKORKEAKOULU

Koulutusohjelman nimi

TIIVISTELMÄ

Työn tekijä Hanna Turpela	Sivumäärä 41 ja 3 liitesivua
Työn nimi Kauklahden asumisyksikön asukkaiden näkemyksiä yksilöllisten toiveiden huomioimisesta ja toteutumisesta asumisyksikössä	
Ohjaava opettaja Piia Mylly	
Työn tilaaja ja työelämäohjaaja Kauklahden asumisyksikkö, Tanja Hakkarainen	
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyössäni tutkin sitä, miten yksilölliset toiveet ja unelmat otetaan huomioon ja toteutetaan Kauklahden asumisyksikössä asukkaiden näkökulmasta. Opinnäytetyöni oli laadullinen ja sen tilaajana oli Kauklahden asumisyksikkö, joka tuottaa kehitysvammaisten asumispalveluja Espoossa ja pyrkii tarjoamaan asukkaalleen yksilöllistä tukea. Kauklahden asumisyksikössä on otettu käyttöön asumisen yksilölliset tukimallit –hankkeen kehittäminen Elämäni kartat –menetelmä. Kauklahden asumisyksikkö oli mukana Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Asumisen yksilölliset tukimallit –hankkeessa, jossa on kehitetty erilaisia yksilöllisen tuen malleja kehitysvammaisille henkilöille.</p> <p>Keräsin tietoa opinnäytetyöhöni haastattelemalla kuutta Kauklahden asumisyksikön asukasta marraskuun 2012 aikana. Toteutin haastattelut teemahaastatteluina. Ennen haastattelujen tekemistä järjestin asumisyksikön asukkaalle unelmien ja toiveiden karttojen työpajan. Unelmien ja toiveiden kartat olivat osa Elämäni kartat –menetelmää. Unelmien ja toiveiden kartat olivat tukena opinnäytetyössäni tekemilleni haastatteluille. Karttojen tekeminen ja haastatteluihin osallistuminen olivat asukkaalle vapaaehtoisia.</p> <p>Asukkaiden näkemysten mukaan heidän toiveensa ja unelmansa ovat pääsääntöisesti toteutuneet asumisyksikössä. Yksilöllisiä toiveita oli osittain huomioitu asumisyksikössä. Osa asukkaista oli sitä mieltä, että omista unelmista kertominen oli helppoa, osa koki, että se oli vaikeaa. Ohjaajien rooli ja tuki koettiin merkityksellisiksi toiveiden tukemisessa. Asumisyksikössä pidettävän asukaskokouksen koettiin tukevan asukkaiden esittämiä toiveita.</p> <p>Yhteisöpedagogin opinnot painottuvat ensisijaisesti nuorisotyöhön, mutta kentällä tehtävä työ on laajalaisempaa. Olen tehnyt töitä erityiskasvatukseen suuntautuvien opintojeni myötä kehitysvamma-alalla ja huomannut, että yhteisöpedagogin ammatilliselle osaamiselle on tarvetta ja sitä voi soveltaa erilaisien erityisryhmien kanssa työskennellessä. Kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuden ja täysivaltaisen kansalaisuuden tukeminen on ajankohtainen aihe. Aihetta on tutkittu vähän, vaikka yhteiskunnassa on viime aikoina pyritty edistämään monin tavoin kehitysvammaisten henkilöiden osallisuutta ja täysivaltaista kansalaisuutta. Erityisen vähän aihetta on tutkittu kehitysvammaisten henkilöiden omasta näkökulmasta. Saamani tuloksia voidaan hyödyntää asumisyksikön toimintamalleja kehitettäessä. Tulokset ovat sovellettavissa toisiin kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksikköihin. On tärkeä saada kehitysvammaisten henkilöiden näkemykset kuuluviin, jolloin voidaan vähentää riskiä, että toimintamalleja kehitetään ylhäältäpäin ilman, että kehitysvammaisen henkilöt ovat osallisina kehittämisessä.</p>	
Asiasanat kehitysvammaisuus, yksilöllinen elämänsuunnittelu, osallisuus, täysivaltainen kansalaisuus	

HUMAK UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES
Name of the Degree Programme

ABSTRACT

Author Hanna Turpela	Number of Pages 41, appendixes 3
Title Individual hopes in the Kauklahti residential unit from the residents` perspective	
Supervisor Piia Mylly	
Subscriber and Mentor Kauklahti residential unit, Tanja Hakkarainen	
Abstract <p>In my thesis I studied how individual hopes and dreams are taken into consideration and put into practice in the Kauklahti residential unit from the residents` perspective. My thesis was qualitative and it was ordered by the Kauklahti residential unit which offers residential services for the intellectual disabled in Espoo and tries to offer its residents tailored support. A method called Maps, developed by the Tailored Support Models for Living -project, has been put into practice in the Kauklahti residential unit. The Kauklahti residential unit participated in the the Tailored Support Models for Living –project by the Service Foundation for People with an Intellectual Disability, which has developed various tailored support models for the intellectual disabled.</p> <p>I collected data for my thesis by interviewing six residents in the Kauklahti residential unit during November 2012. The interviews were carried out as theme interviews. Before the interviews, I arranged a maps of dreams and hopes -workshop. The maps of dreams and hopes were part of the Maps method. The maps of dreams and hopes supported the interviews in my thesis. Doing the maps and being interviewed were voluntary for the residents.</p> <p>From residents` perspective individual hopes and dreams have mainly been put into practice in the Kauklahti residential unit. Individual hopes were partly taken into consideration. Some of the residents were of the opinion that their own dreams to tell was easy, some felt that it was difficult. The role and support of the supervisors were felt significant supporting individual hopes of the intellectual disabled in the residential unit. In the residential unit to be held in residents` meeting was seen as supporting the residents` hopes.</p> <p>The studies of a community educator are mainly focused on youth work, but the work in the field is more wide-ranging. I have worked with the intellectual disabled while studying specializing on special education and noticed that there is a need for the competence of a community pedagogue and it can be practiced working with different special groups. Supporting inclusion and fully-fledged citizenship of the intellectual disabled is a timely topic. It has been little studied, even though inclusion and fully-fledged citizenship of the intellectual disabled have been promoted in many ways lately in the society. Particularly little the topic has been studied from the intellectual disabled`s own perspective. The results of my study can be utilized in developing patterns in the residential unit. The results can be applied to other residential units for the intellectual disabled. It is important to listen to the intellectual disabled so the risk can be lowered that the patterns are developed from above without having the intellectual disabled be part of the development process.</p>	
Keywords intellectual disability, person centred planning, inclusion, a fully-fledged citizenship	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TAUSTAORGANISAATIOIDEN KUVAUS	7
2.1 Kaukalahden asumisyksikkö	7
2.2 Asumisen yksilölliset tukimallit -hanke	8
3 ASUMISYKSIKKÖ KEHITYSVAMMAISEN HENKILÖN YKSILÖLLISIÄ TOIVEITA TUKEMASSA	9
3.1 Kehitysvammaisuus	9
3.2 Yksilöllinen elämänsuunnittelu	11
3.2.1 Osallisuus	12
3.2.2 Itsemäärääminen ja itsemääräämisoikeus	14
3.2.3 Täysivaltainen kansalaisuus	15
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	17
4.1 Lähtökohtana Asumisen yksilölliset tukimallit -hanke	17
4.2 Taustalla unelmien ja toiveiden kartat	18
4.3 Aineiston hankinta	18
4.4. Teemahaastattelu ja tutkimuskysymys	20
4.5 Haastattelukysymykset	20
4.6 Aineiston analysointi	21
5 LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA	22
5.1 Aineiston koko	24
5.2 Eettisyys	25
5.3 Haasteita	26
6 ASUKKAIDEN NÄKEMYKSIÄ YKSILÖLLISTEN TOIVEIDEN HUOMIOIMISESTA JA TOTEUTUMISESTA ASUMISYKSIKÖSSÄ	27
6.1 Yksilöllisten toiveiden huomioiminen ja toteutuminen asumisyksikössä	27
6.2 Ohjaajien tarjoama tuki	29
6.3 Toiveiden tukeminen -ohjaajan rooli	31
6.4 Kokemuksia unelmien ja toiveiden karttojen tekemisestä	31
6.5 Yhteenvetoa	32
7 POHDINTAA	34
7.1 Aktiivinen läsnäoleminen	34
7.2 Yksilöllisyyden tukeminen kehitysvammatyössä	35
7.3 Yhteisöpedagogi kehitysvammatyön kentällä	38
LÄHTEET	39
LIITTEET	42

1 JOHDANTO

Kehitysvammaisten henkilöiden osallisuuteen, yksilöllisyyden tukemiseen ja aktiivisen kansalaisuuteen on alettu viime vuosien aikana kiinnittämään yhä enemmän huomiota yhteiskunnassa. Yhteiskuntatasolla näitä on pyritty tukemaan erilaisten valtakunnallisten ohjelmien avulla. Yksi uusimmista ohjelmista on Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön vuonna 2010 julkaisema Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO vuosille 2010–2015. Keskeisiä sisältöjä ohjelmassa ovat kehitysvammaisten henkilöiden osallisuus ja yhdenvertaisuus. (VAMPO 2010, 3.) Osallisuutta, täysivaltaista kansalaisuutta ja yksilöllisyyttä on tärkeää tukea yhteiskuntatason lisäksi myös yksilötasolla. Kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisyyden ja oman elämän osallisuuden tukemisen tarpeeseen on pyritty vastaamaan myös järjestökentällä hankkeiden avulla. Yksi hanke on Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Asumisen yksilölliset tukimallit – hanke vuosina 2008–2012. Hanke teki yhteistyötä monien pääkaupunkiseudun kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksiköiden kanssa kehittämällä ja käytäntöön soveltamalla kehitysvammaisille henkilöille suunnattuja yksilöllisen asumisen ja tuen malleja. (Asumisen yksilölliset tukimallit – hanke, 2012.)

Yksilöllinen elämänsuunnittelu on ajatusmalli, jossa pyritään tukemaan yksilöllisyyttä ja kuulemaan henkilön omia tarpeita ja toiveita yksikertaisten menetelmien avulla. Yksilöllistä elämänsuunnittelua käytetään monien erityisryhmien kanssa. (Verner, 2013.) Asumisen yksilölliset tukimallit -hankkeessa on toteutettu yksilöllistä elämänsuunnittelua kehitysvammaisten henkilöiden parissa Elämäni kartat -menetelmän avulla. Kartat auttavat henkilöä kertomaan omista tarpeistaan tai toiveistaan muille ihmisille. (Asumisen yksilölliset tukimallit-hanke, 2012).

Kauklahden asumisyksikkö on ollut myös mukana Asumisen yksilölliset tukimallit-hankkeessa ja asumisyksikön asukkaat ovat tehneet Elämäni karttoja. Elämäni kartat-menetelmään kuuluu myös unelmien ja toiveiden kartta. Karttaa tekemällä pohditaan, mitkä ovat omia unelmia (LIITE 1). Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää unelmien ja toiveiden karttatyöskentelyn pohjalta kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä siitä, miten yksilölliset toiveet ja unelmat toteutuvat asumisyksikön kontekstissa. Opinnäytetyöni tilaajana oli Espoon kaupungin kehitysvammaisten henkilöiden

asumispalveluja tuottava Kauklauden asumisyksikkö, jossa olen myös tehnyt erityiskasvatuksen ammatillisiin suuntautumisopintoihini liittyvän harjoittelun. Opinnäytetyöni tavoitteena oli kehittää yksilöllisyyden tukemista asumisyksikössä kehitysvammaisten henkilöiden näkemykset huomioon ottaen ja heidän toiveisiinsa vastaten. Yksilöllisyyden tukeminen on kehitysvammatyössä tällä hetkellä polttava puheenaihe kehitysvammaisten henkilöiden asumisyksiköissä. Kehitysvammaisen henkilön yksilöllisyyteen ja itsemääräämisoikeuteen on alettu kiinnittämään enemmän huomiota monissa kehitysvammaisten asumispalveluja tuottavissa organisaatioissa. On mietitty, miten yksilöllisyyttä kehitysvammaisen henkilön kohdalla voidaan tukea. On kehitetty työmenetelmiä, joiden avulla yksilöllisyyttä pyritään tukemaan enemmän ja monipuolisemmin. Kauklauden asumisyksikössä voidaan opinnäytetyöni pohjalta kehittää työmenetelmiä yhä asukaslähtöisemmiksi ja yksilöllisemmiksi. On tärkeää, että yksilöllisyyden tukemista kehitetään yhdessä asukkaiden kanssa. Muuten on vaarana, että yksilöllisyyden tukemisen tarve määritellään helposti ylhäältä käsin ilman, että kohderyhmän ajatuksia aiheesta on kuunneltu. Tein teemahaastattelun kuudelle Kauklauden asumisyksikön asukkaalle marraskuussa 2012 ja analysoin haastattelun teemoittelemalla. Viimeistelin opinnäytetyöni joulukuun 2012 sekä tammikuun 2013 aikana.

2 TAUSTAORGANISAATIOIDEN KUVAUS

2.1 Kauklahden asumisyksikkö

Kauklahden asumisyksikkö sijaitsee Espoon Kauklahdessa. Kauklahden asumisyksikkö tarjoaa asukkailleen ohjattua asumista, mikä tarkoittaa Kasken (toim.) määritelmän mukaan, että asukkaat selviytyvät muuten itsenäisesti, mutta he tarvitsevat joissain päivittäisissä toiminnoissaan apua (Kaski, Manninen & Pihko 2012, 158). Ohjaajia asumisyksikössä työskentelee neljä. Ohjaajat ovat asumisyksikössä paikalla arkisin klo 7-21 ja viikonloppuisin klo 10–20. Kauklahden asumisyksikkö kuuluu Espoon kaupungin kehitysvamma palveluiden asumispalveluihin, jotka ovat osa Espoon kaupungin perhe- ja sosiaalipalveluiden vammais palveluja. (Kauklahden asumisyksikkö 2007.) Kauklahden asumisyksikön asukkailla on omat yksiöt, joissa he asuvat (Carlson 2012).

Kauklahden asumisyksikkö on perustettu vuonna 2006 (Saloniemi 2012). Asukkaita on tällä hetkellä Kauklahden asumisyksikössä 11. Iältään asukkaat ovat 20–35-vuotiaita kehitysvammaisia nuoria henkilöitä, joiden kehitysvamma vaihtelee lievän ja keskivaikean älyllisen kehitysvamman välillä. Kauklahden asumisyksikössä tukea annetaan myös kahdelle tukiasukkaalle. (Hakkarainen 2012.) Kaski määrittelee tuetun asumisen sellaiseksi asumismuodoksi, missä asukkaat asuvat itsenäisesti omassa asunnossaan tavanomaisessa ympäristössä ja selviytyvät muuten itsenäisesti, mutta ongelmatilanteissa tarvitsevat tukihenkilön ohjausta (Kaski 2012, 158). Kauklahden asumisyksikön ohjaajat noudattavat työssään Espoon kaupungin arvoja, jotka ovat asukas- ja asiakaslähtöisyys, suvaitsevaisuus, inhimillisyys, tasa-arvo, luovuus, innovatiivisuus, kumppanuus, yhteisöllisyys, tuloksellisuus, vaikuttavuus ja kestävä kehitys. Osa Espoon kaupungin arvoista ei suoraan linkity Kauklahden asumisyksikön arvoihin, mutta erityisen tärkeitä ohjaajan työn arvoja asumisyksikössä ovat inhimillisyys, asiakaslähtöisyys ja suvaitsevaisuus. (Saloniemi 2012.)

Kauklahden asumisyksikkö tukee kokonaisvaltaisesti asukkaidensa arjen hallintaa. Asumisyksikössä korostetaan sitä, että asukkaat ovat yksilöitä, joten asukkaiden tar-

vitsema tuki on yksilöllistä. (Hakkarainen 2012.)Tukea tarjotaan päivittäisiin toimintoihin, kuten henkilökohtaisen hygienian hoitamiseen, kodinhoidollisiin toimintoihin ja töihin, kodin ulkopuolella tapahtuvaan asiointiin kuten raha-asioihin sekä eri virastojen ja yritysten asiointikäynteihin. Tukea tarjotaan myös sosiaalisten suhteiden hoitamiseen. (Kaukalahden asumisyksikkö 2007.)

2.2 Asumisen yksilölliset tukimallit -hanke

Kehitysvammaisten Palvelusäätiö on valtakunnallinen järjestö, jonka tehtävänä on löytää yksilöllisiä ratkaisuja ja kehittää laadukkaita palveluja tukemaan erityisen tuen tarpeessa oleva henkilöitä ja heidän läheisiään. Järjestön perusti vuonna 1992 Kehitysvammaisten tukiliitto ry. Toiminta perustuu kehitysvammaisen tai muun erityistuen tarpeessa olevien ihmisten osallisuuteen ja hyvään elämään sekä omaisten luottamukseen. Järjestö tuottaa tilapäishoidon palveluita tukemaan omaishoitajien ja vanhempien jaksamista, koordinoi erilaisia kehittämishankkeita sekä tukee yksilöllistä asumista ostamalla tai rakennuttamalla asumisyksiköjä yhteistyössä kuntien kanssa ja vuokraamalla asuntoja kehitysvammaisille ihmisille. Kehitysvammaisten Palvelusäätiön arvoja ovat ihmisen kunnioitus, luotettavuus, tuloksellisuus ja uudistuminen. Kehitysvammaisten Palvelusäätiön hallitukseen kuuluu puheenjohtajan lisäksi varapuheenjohtaja sekä viisi jäsentä. (Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2012.)

Kehitysvammaisten Palvelusäätiön Asumisen yksilölliset tukimallit -hanke alkoi vuonna 2008 ja loppui heinäkuussa 2012. Hankkeen tarkoituksena oli kehittää asumisen ja tuen malleja kehitysvammaisille ihmisille täydentämällä nykyisiä palveluita ja uudistamalla alueellisia palvelurakenteita. Hanke kohdistettiin Satakunnan, Varsinais-Suomen, Uudenmaan ja Kainuun alueille. Hankeen rahoitus saatiin Raha-automaattiyhdistykseltä. (Asumisen yksilölliset tukimallit – hanke 2012.) Asumisen yksilölliset tukimallit – hankkeen tekemä työ yksilöllisen elämänsuunnittelun edistämiseksi kehitysvammaisten henkilöiden kanssa jatkuu edelleen Kehitysvammaisten Palvelusäätiön tulevassa Kipinöitä–projektissa, joka alkaa tammikuun 2013 aikana (Ruikkala 2012).

Asumisen yksilölliset tukimallit -hanke pohjautui YK:n ihmisoikeussopimukseen ja yksilökeskeisen suunnittelun ajatusmalliin. Hankkeen arvoja olivat osallisuus ja täysivaltainen kansalaisuus. Hankkeessa pyrittiin tukemaan työyhteisöjä, lisäämään kehitysvammaisen ihmisen ja hänen lähipiirinsä valinnan mahdollisuuksia, kehittämään yksilöllisiä palvelumalleja ja kehitysvammaisen ihmisen oman äänen kuulumista. (Asumisen yksilölliset tukimallit-hanke.) Hankkeeseen kuului kolme työntekijää (Asumisen yksilölliset tukimallit -esite 2012).

3 ASUMISYKSIKKÖ KEHITYSVAMMAISEN HENKILÖN YKSILÖLLISTÄ ELÄMÄNSUUNNITTELUA TUKEMASSA

3.1 Kehitysvammaisuus

Vammaispalvelulaissa vammaisella henkilöllä tarkoitetaan sellaista henkilöä, jolla on pitkäaikaisesti, vammasta tai sairaudesta johtuen erityisiä vaikeuksia suoriutua tavanomaisista elämän toiminnoista (Vammaispalvelulaki 1987/380). Kehitysvammaisuudella tarkoitetaan opinnäytetyössäni älyllistä kehitysvammaisuutta, koska määritelmällä kehitysvammaisuus voidaan tarkoittaa laajemmin eri elinten vaurioita. Älyllinen kehitysvammaisuus on usein seurausta hermoston, erityisesti aivojen kehityshäiriöistä. Maailman terveysjärjestö WHO (World Health Organization) ICD-10 (International Statistical Classification of Diseases Related Health Problems) -tautiluokitus määrittelee älylliseksi kehitysvammaisuudeksi yksilön epätäydellisen henkisen suorituskyvyn kehityksen. (Kaski ym. 2012,16). Vuonna 2001 WHO julkaisi uudenlaisen vammaisuuden ja toimintakyvyn luokituksen ICF (International Classification of Functioning, Disability and Health). Siinä toimintakyky on määritelty kolmen osa-alueen kautta: 1. Ihmisen keho, rakenne ja fysiologiset toiminnot. 2. mielekäs tekeminen yksilö- ja yhteisötasolla. 3. yhteiskunta, kulttuuri, tekniikka ja elinympäristö, jotka ovat vaikuttamassa yksilön avun tarpeeseen tai itsenäiseen selviytymiseen. Tämän mallin pohjalta on tehty luokitusjärjestelmä, jossa yksilön toimintakyky voidaan ilmaista numero-koodien avulla. (Repo 2006, 10–11.)

Älyllisessä kehitysvammaisuudessa kehitys on jäänyt epätäydelliseksi kognitiivisissa, kielellisissä, sosiaalisissa ja motorisissa taidoissa. Lisäksi AAIDD (The American Association on Intellectual and developmental Disabilities) –järjestö määrittelee kehitysvammaisuuden erityisesti toimintakyvyn rajoittumisena, mikä usein ilmenee ainakin kahdessa yksilön elämänhallintaan liittyvissä taidoissa; kommunikaatiossa, sosiaalisissa taidoissa, kotona asumisessa, itsestä huolehtimisessa, oppimiskyvyssä, turvallisuudessa, terveydessä, itsehallinnassa, työssä ja vapaa-ajassa. Älylliseen kehitysvammaisuuteen liittyy alhaisempi älykkyysosamäärä, alle 70–75. Yksilön kehitysvammaisuus todetaan usein alle 18-vuotiaana. (Kaski ym. 2012, 16.) Älyllinen kehitysvammaisuus voidaan luokitella neljään luokkaan: lievä, keskivaikea, vaikea ja syvä älyllinen kehitysvammaisuus. Useimmiten älyllisen kehitysvamman lisäksi yksilöllä ilmenee fyysisiä vammoja ja henkisiä sairauksia, esimerkiksi aisti- ja liikuntatoimintoihin liittyviä vammoja, epilepsiaa, autismia, mielenterveysongelmia tai haasteellista käyttäytymistä (Kaski ym. 2012, 18). Opinnäytetyöni haastatteluissa mukana olleilla kehitysvammaisista henkilöistä osalla on lievä ja osalla keskivaikea älyllinen kehitysvamma. Tämä näkyi haastatteluvastauksissa esimerkiksi siinä, miten hyvin haastateltavat ymmärsivät haastattelukysymyksen ja liittyivätkö heidän vastauksensa kysymyksen ytimeen. Älyllisen kehitysvammaisuuden kuvaamiseen on usein käytetty älykkyysosamäärään mittaamista. Kehitysvammaiset henkilöt ovat kuitenkin samalla lailla yksilöllisiä kuin kaikki muutkin ihmiset. Älykkyys on ainoastaan yksi osa ihmisen persoonallisuutta. Yksilön persoonallisuuteen vaikuttavat myös kasvatus, elämäkokemukset, oppiminen, ja muu elinympäristö. (Matero 2006, 165.)

Lievä älyllinen kehitysvammaisuus on WHO:n määritelmän mukaan tila, jolloin ihmisen älykkyysosamäärä on väliltä 50–69. Lievä älyllinen kehitysvammaisuus ilmenee oppimisvaikeuksina, jolloin ihminen tarvitsee koulussa erityisopetusta. Yksilö kykenee omatoimisuuteen henkilökohtaisissa toiminnoissaan useimmilla elämänhallinnan osa-alueilla ja pystyy asumaan täysin itsenäisesti tai pienen tuen avulla itsenäisesti. Yksilö voi tehdä työtä lähes itsenäisesti, vaikka tarvitsee useimmiten työn tekemiseen jatkuvaa tukea ja opastusta johtuen esimerkiksi työn vaatimusten lisääntymisestä. Lisäksi useimmat pystyvät ylläpitämään hyviä sosiaalisia suhteita. Lievästi kehitysvammaisen yksilön tuen tarve saattaa liittyä erityisesti rahan käyttöön, kaikenlaisen hyväksikäytön ehkäisemiseen ja välttäytymiseen ajautumasta epäsosiaalisesti käyttäytyvän yhteisön seuraan. Jos lievää kehitysvammaisuutta ei ole todettu kehitysiäs-

sä tai kouluiän jälkeen ja kehitysvammaa ei ole huomioitu yksilön elämässä, yksilö saattaa sairastua psyykkisesti tai ajautua umpikujaan, johon liittyy psyykkisiä ja sosiaalisia tekijöitä. (Kaski ym. 2012, 18–19.) Usein lievästi kehitysvammaiset henkilöt itse ymmärtävät oman erilaisuutensa. Heidän kohdallaan on tärkeää tukea myös itse-tuntoa. (Matero 2006, 176.)

Keskivaikea älyllinen kehitysvammaisuus vaikuttaa yksilön kehitykseen laajemmin aiheuttamalla laajempia viiveitä kehityksessä kuin lievä kehitysvammaisuus (Matero 2006, 176). Älykkyydosamäärä keskivaikeassa älyllisessä kehitysvammaisuudessa on väliltä 35–49. Aikuisiässä henkilö, jolla on keskiasteinen älyllinen kehitysvammaisuus, tarvitsee vahvaa tukea asumiseen ja työntekoon sekä valvontaa enemmän kuin esimerkiksi henkilö, jolla on lievä älyllinen kehitysvammaisuus. Suurin osa henkilöistä, joilla on keskivaikea älyllinen kehitysvammaisuus, on ohjatussa työssä erilaisissa työpaikoissa ja kulkee työhön itsenäisesti. (Kaski ym. 2012, 18–20.)

3.2 Yksilöllinen elämänsuunnittelu

Halu vaikuttaa omaan elämäänsä ja ympäristöönsä on eräs ihmisen perustarve. Yksilöllinen suunnittelu on ajattelu- ja toimintatapa, jolla voidaan muuttaa järjestelmäkeskeiset toimintatavat yksilökeskeisemmiksi. Yksilökeskeisen suunnittelun avulla yksilöt voivat pohtia, millaista elämää he haluaisivat elää. Yksilökeskeiseen suunnitteluun kuuluu, että yksilöä tukevat ammattilaiset auttavat yksilöä muuttamaan elämänsä omannäköiseksi, jolloin oman elämän tavoitteet nousevat yksilöltä itseltään. Tärkeää on nähdä ihmisen kehitysvamman tai muun diagnoosin taakse. (Hintsala & Rajaniemi 2012, 31–33.)

Yksilöllinen elämänsuunnittelu alkoi Yhdysvalloista 1970-luvulla ja ajatusmalli saapui 1990-luvulla Suomeen, jossa malleja sovellettiin perhetyössä, moniammatillisissa tiimeissä ja palvelusuunnittelussa (Hintsala & Rajaniemi 2012, 35). Yksilökeskeinen suunnittelu liittyy vahvasti sosiaaliseen vammaiskäsitykseen. Sosiaalinen vammaiskäsitys korostaa vammaisten henkilöiden elämää hankaloittavia sosiaalisia tekijöitä sen sijaan että vammaisuuteen liittyviä ongelmia hoidettaisiin lääketieteellisen ajatusmallin mukaan (Vehmas 2005, 109). On ajateltu, että lääketiede antaa vammai-

suudesta yksipuolisen ja hyvin stereotyyppisen kuvan, ja tämän käsityksen pohjalta on luotu virheellinen sekä vahingollinen perusta yhteiskunnan laitostyyppisille järjestelyille (Moberg & Vehmas 2009, 50). Yksilökeskeisessä suunnittelussa vältetään lääketieteen tapaa korostaa diagnooseja, ja ajattelutapa on levinnyt ammattilaisten välityksellä. Yksilökeskeiselle ajattelutavalle tuo haasteensa se, että suomalainen yhteiskunta on yhä hyvin järjestelmäkeskeinen, mikä esimerkiksi rajoittaa kehitysvammaisen ihmisen valinnanmahdollisuuksia. Suomalaisessa yhteiskunnassa kehitysvammaisille on olemassa tietyt, määritellyt palvelut, joiden pohjalta kehitysvammaisen ihmisen täytyy tehdä elämäänsä koskevat valinnat. (Hintsala & Rajaniemi 2012, 35–39.)

Yksilökeskeisessä elämänsuunnittelussa on kehitelty erilaisia välineitä, joiden avulla voidaan tukea yksilön oman elämän suunnittelua. Osa kehitellyistä välineistä liittyy tulevaisuuden suunnitteluun, osa nykyhetken muuttamiseen ja osa taas menneisyyden jäsentämiseen. Toiset yksilöllisen suunnittelun välineistä tukevat erityisesti yksilöä itseään ja toiset työyhteisöä, perheitä ja muita yhteisöjä. 2000-luvun yksilökeskeisen elämänsuunnittelun välineet on kohdistettu erityisesti yksilöille, korostaen suunnittelun merkitystä yksilön oman mielipiteen ilmaisussa. (emt., 31.) Yksilökeskeisessä suunnittelussa ollaan tukemassa kehitysvammaisen henkilön osallisuutta, itsemääräämisoikeuden toteutumista sekä täysivaltaista kansalaisuutta. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu on opinnäytetyöni aiheen taustalla oleva keskeinen ajatusmalli ja lähtökohta. Myös Elämäni kartat -menetelmä pohjautuu yksilökeskeiseen elämänsuunnitteluun toteuttamalla sitä käytännössä.

3.2.1 Osallisuus

Osallisuus tarkoittaa yhteisöön liittymistä, siihen kuulumista ja vaikuttamista. Se rakentuu vuorovaikutuksessa vastavuoroisena toimintana, ja edellyttää yhteisön jäsenten huomioonottamista sekä toisaalta myös jäsenten aktiivista mukaantulemistä. Osallisuus muodostuu mahdollisuudesta ilmaista oma mielipide vaikuttamalla itseään koskeviin asioihin sekä saada tietoa asioista, jotka liittyvät yksilöön itseensä. Osallisuutta syntyy, kun yksilö kokee, että hänen omat, tärkeät asiansa on kuultu ja että hän itse on ollut vaikuttamassa asioiden kulkuun. (Oranen 2008, 9-11.) Osallisuuteen

voi kasvaa ainoastaan yhteisön jäsenenä (Kuorelahti, Lappalainen & Viitala 2012, 288).

Mielestäni kehitysvammaisen henkilön kohdalla osallisuutta voidaan verrata Horellin (1994) tekemän lasten osallisuuden ja osallistumisen pienet tikkaat –malliin. Alimmalla tikkaalla on lasten sopeuttaminen valmiisiin suunnitelmiin, toisella lasten kuuleminen, kolmannella lasten osallistuminen aikuisten suunnitteluun, neljännellä lasten ja aikuisten suunnitteluyhteistyö ja ylimmällä, ideaalitalanteen tikkaalla on lasten oma suunnittelu, jossa aikuiset apulaisina. (Gretschel 2002, 84.) Useimmat kehitysvammaisista henkilöistä tarvitsevat jonkinasteista tukea koko elämänsä ajan. Kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla osallisuuden ja osallistumisen mahdollistamisessa korostuu ympäröivän yhteisön tarjoama apu ja tuki. Yhteisön tulisi kannustaa eri keinoin kehitysvammaista henkilöä osallisuuteen, sillä voidaan todeta, että osallisuutta ei synny tyhjästä. Kuorelahti ym.(2012) toteavat, että erityisen tuen tarpeessa olevan lapsen ja nuoren osallisuuden varmistaminen vaatii kasvattajalta erityistä herkkyyttä, sillä välttämättä henkilöt itse eivät ole tottuneet siihen, että heidän mielipidettään kuunneltaisiin. (Kuorelahti ym. 2012, 281.) Henkilöiden aktiivisesta osallistumisesta voidaan päätellä, että he ovat kohtalaisen onnellisia, ympäristöön sopeutuneita ja tyytyväisiä saamaansa tukeen (Beadle-Brown, Mansell & Centre 2012, 14). Omanikäisille suunnattuun toimintaan osallistuminen parantaa itsetuntoa, omanarvontuntoa ja muilta ihmisiltä tulevaa arvostusta (Beadle-Brown ym. 2012, 14–15).

Anu Gretschel määrittelee osallisuuden tunnekokemukseksi omasta pätevyydestä ja oman roolin merkittävydestä. Osallisuuteen liittyy voimaantumisen tunne. (Gretschel, 2002, 179.) Siitosen (1999) mukaan voimaantuminen tarkoittaa itsestä lähtevää prosessia, joka on sekä samalla yhteisöllinen että yksilöllinen prosessi. Voimaantumisen seurauksena sekä yksilön että yksilön lähiympäristön hyvinvointi kasvaa. Ulkopuolelta ei voi antaa yksilölle voimaantumisen tunnetta. Tärkeitä voimaantumisen edellytyksiä ovat molemminpuolinen luottamus, hyväksyntä, arvostus, kunnioitus ja vapaaehtoisuus. Voimaantuminen näkyy paitsi osallisuuden kokemuksena, myös itsetunnon vahvistumisena, mikä on havaittu esimerkiksi vuorovaikutustilanteissa ryhmässä. (Lankinen 2011, 11–12.)

3.2.2 Itsemäärääminen ja itsemääräämisoikeus

Itsemääräämisen lähtökohtana on käsitys ihmisestä, joka kykenee päättämään elämästään ja itseään koskevista asioista. Itsemääräävä ihminen on vastuussa elämästään ja määrää samalla oman elämänsä suunnan. (Välimäki 2001, 21.) Itsemäärääminen voidaan määritellä hieman eri näkökulmasta riippuen siitä, kenen itsemääräämistä halutaan tarkastella. Esimerkiksi hoitotieteen alueelta löytyy tutkimuksia, jotka koskevat erityisesti potilaan itsemääräämistä ja itsemääräämisoikeutta. Naukkarinen toteaa, että itsemääräävä ihminen vaikuttaa asioihin, jotka koskevat häntä itseään suostumalla, kieltäytymällä, luvan antamisella, mielipiteensä ilmaisemisella ja päätösten tekemisellä itsenäisesti. (Naukkarinen 2008, 19–20.)

Simon Duffyn (2006) mukaan itsemäärääminen mahdollistuu kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla kolmen eri tekijän kautta. Ensimmäinen on se, että henkilöllä on tunnustettu asema yhteisössä täysivaltaisena jäsenenä. Toinen on kommunikatiojärjestelmä, jonka avulla henkilö voi kertoa omista toiveistaan ja tarpeistaan muille ja kolmas tekijä on yksilöllinen malli henkilön päätöksenteon tukena, jonka avulla yksilölle voidaan suunnitella osallisuus omaan elämäänsä liittyvässä päätöksenteossa. Nämä kaikki kolme tekijää tulisivat toteutua, jotta täysi itsemäärääminen toteutuisi kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla. Näiden kolmen tekijän toteutumiseksi voidaan tarvittaessa antaa tukea. (Mäki-Torkko 2009, 26.)

Vammaisen henkilön itsemääräämisoikeus on kirjattu Yhdistyneiden Kansakuntien yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista yhtenä keskeisenä periaatteena (Suomen YK-liitto 2009, 24). Valtakunnalliseen Suomen vammaispoliittiseen ohjelmaan sisältyy vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden toteutumisen turvaaminen. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa, että henkilöllä on itseään koskevissa asioissa oikeus itsenäiseen harkintaan, päätöksentekoon ja toimintaan (VAMPO 2010–2015, 156, 157). Duffyn (2006) mukaan itsemääräämisoikeuteen kuuluvat vammaisten henkilöiden yhtäläiset oikeudet ja mahdollisuus tehdä omaa elämää koskevia päätöksiä tukipalveluiden avulla (Vernerin 2011). Kehitysvammaisilla henkilöillä ei välttämättä ole valtaa omilla asioillaan, mikä on eräs merkittävä tekijä vammaisen henkilön syrjäytymisen aiheuttajana (Eriksson 2008, 13). Elämäni kartat-menetelmän käyttö asumisyksikössä tukee kehitysvammaisen henkilön itsemääräämistä ja itse-

määräämisoikeutta ehkäisten samalla kehitysvammaisten henkilöiden syrjäytymistä. Myös opinnäytetyöni on tukemassa itsemääräämisoikeutta tuomalla esiin kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä yksilöllisyyden toteutumisesta haastattelujen avulla.

3.2.3 Täysivaltainen kansalaisuus

Täysivaltaisen kansalaisuuden mallia on kehitelty Skotlannin ja Englannin vammaisliikkeissä. Malliin kuuluu kehitysvammaisen henkilön yhteisön täysivaltainen kansalaisuus, joka mahdollistetaan kehitysvammaisen henkilön omien valinnan mahdollisuuksien lisäämisellä. (Verner 2012.) Täysivaltaiseen kansalaisuuteen kuuluu Duffyn mukaan itsemääräämisoikeus, yksilöllinen elämänsuunnittelu, yhteisön jäsenyys, aktiivinen tuki, asuminen ja toimeentulo. Duffy (2006) toteaa, että täyden kansalaisuuden toteutumisessa itsemääräämisoikeus on kaikista merkittävin osatekijä. (Mäki-Torkko 2009, 25.) Yhteisön jäsenyydellä Duffy tarkoittaa omaan yhteisöön osallistumista ja vaikuttamista. Voidakseen saavuttaa täysivaltaisen osallistumisen, yhteiskunnan eri palveluiden pitäisi olla mahdollisimman saavutettavia. Yksilön elää yhteisössä keskellä erilaisia vuorovaikutussuhteita, joihin yksilöllä tulisi olla mahdollisuus vaikuttaa. (Verner 2012.) Yksilöllä on perustarve tulla kuulluksi ja nähdyksi sekä hyväksytyksi yhteisön jäsenenä (From & Koppinen 2012, 20).

Duffy tarkoittaa aktiivisella tuella erilaisia kehitysvammaisen henkilön elämään kuuluvia tukipalveluita. Duffyn mukaan kehitysvammaisen henkilön tarvitsemien tukipalvelujen tarpeen arviointi tulisi lähteä kehitysvammaisesta henkilöstä itsestään, jolloin tukimuodot ovat hänen itsensä valitsemia, tarpeenmukaisia ja joustavia. (Verner 2012.) Rajalahti (2012) toteaa, että kehitysvammaisen henkilön tulisi pystyä itse määrittelemään miten ja missä asioissa hän tarvitsee tukea, milloin on tarve avulle ja millaista avustajaa hän tarvitsee. (Rajalahti 2012, 79.) Ei ole välttämättä itsestään selvää, että yksilö arvioi ja valitsee tuen tarpeensa itse. Beadle-Brown, Mansell ja Centre (2012) näkevät aktiivisen tuen työskentelytapana, jossa kehitysvammaista henkilö kannustetaan tekemään asioita itse, eikä asioita tehdä hänen puolestaan. Kaukalahden asumisyksikkö on ohjattu asumisyksikkö, joten tukea tarjotaan aina ohjautusti, eikä asioita koskaan tehdä asukkaiden puolesta. Tuen tarve vaihtelee asukas-

kohtaisesti. (Saloniemi 2013.) Aktiivisen tuen lähtökohta on, että tuen avulla lisätään kehitysvammaisen henkilön osallistumisen ja valinnan mahdollisuuksia. Yksilöt voivat valita esimerkiksi mihin toimintoihin osallistuvat yhteisössään. Samalla kasvaa heidän kokemuksena ympäristönsä hallinnasta. (Beadle-Brown ym. 2012, 19.)

Täysivaltaisen kansalaisuuden mallissa asumisella tarkoitetaan Duffyn mukaan omaa kotia. Kodin täytyy olla omannäköinen ja yksityinen ja sen täytyy koostua enemmän kuin yhdestä huoneesta. Asumiseen liittyy myös kehitysvammaisen henkilön mahdollisuus valita, kenen kanssa haluaa asua. (Verner 2012.) Kaukalahden asumisyksikössä asukkailla on mahdollisuus muuttaa halutessaan asumaan esimerkiksi tyttö- tai poikakaverinsa kanssa samaan asuntoon. Asumisyksikössä on asunut samassa asunnossa pariskuntia. Pariskunnille voidaan tarvittaessa tarjota isompaa asuntoa, jos yksiö on pariskunnalle liian pieni. Pariskunnan muuttamista yhteen arvioidaan asumisyksikössä sen mukaan, miten yhteisasuminen onnistuu ja onko päätös yhteenmuuttamisesta molempien päätös. (Saloniemi 2013.) Beadle-Brownin ym. (2012) mukaan asumisratkaisut tulee tehdä yksilöllisiksi kuunnellen yksilöiden tarpeita ja toiveita. Asumisjärjestelyissä tärkeää on ottaa huomioon esimerkiksi esteettömästi saavutettavat huoneet sekä työtasojen ja tarvikkeiden tarkoituksenmukaisuus. (Beadle-Brown ym. 2012, 22.) Esteettömyys on mahdollisuutta käyttää tilaa, tilannetta, palvelua tai toimintaa ja näiden tulisi olla ehdottoman saavutettavia käyttäjilleen (Puupponen 2006, 162). Asunnon tulisi myös sijaita sellaisella paikalla, että se mahdollistaa lähiyhteisöjen palveluiden käytön (Beadle-Brown ym. 2012, 22). Kaukalahden asumisyksikössä asukkailla on mahdollisuus käyttää läheisiä, kävelymatkan päässä olevia kauppa- ja postipalveluja. Lyhyen junamatkan päästä löytyvät muut palvelut, kuten terveystalvelut. (Saloniemi 2013.)

Täysivaltaisen kansalaisuuden mallissa toimeentulon tulisi olla Duffyn mukaan riittävä, että itsenäinen ja yksilöllinen elämä on mahdollista. Suurin osa kehitysvammaisista henkilöistä kykenisi käymään palkkatyössä, jos ympäröivä yhteisö antaisi siihen mahdollisuuden. (Verner 2012.) Näkisin, että opinnäyteyöni tukee täysivaltaisen kansalaisuuden osa-alueista erityisesti yksilöllistä elämänsuunnittelua Unelmien ja toiveiden karttoja toteuttamalla sekä haastattelujen myötä. Lisäksi opinnäytetyöni tukee haastateltavien jäsenyyttä asumisyhteisössään, koska haastattelujen avulla haastateltavien mahdollisuudet vaikuttaa yhteisönsä vuorovaikutussuhteisiin lisää-

tyvät. Myös aktiivisen tuen osa-alueetta opinnäyte tukee lisäämällä haastateltavien mahdollisuutta osallistua itseään koskevan toiminnan kehittämiseen.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

4.1 Lähtökohtana Asumisen yksilölliset tukimallit –hanke

Opinnäytetyöni käynnistyi heinäkuussa 2012, jolloin osallistuin alkupalaveriin opinnäytetyöni aiheesta. Sitä ennen olin kysellyt mahdollista opinnäytetyön aihetta Kaukalahden asumisyksiköstä. Alkupalaveriin osallistuivat myös asumisyksikön esimies Tanja Hakkarainen, Asumisen yksilölliset tukimallit –hankkeen Uudenmaan alueen projektityöntekijä Sirkka Ruikkala sekä Espoon asumisyksiköiden johtava ohjaaja Rauni Smedberg. Tässä palaverissa kuulin ensimmäisen kerran yksilöllisestä elämänsuunnittelusta. Kaukalahden asumisyksikkö on ollut mukana Asumisen yksilölliset tukimallit –hankkeessa, ja tämän pohjalta monet Kaukalahden asukkaat olivat tehneet Oma suunta –kansion. Oma suunta –kansio on yksilöllisen elämänsuunnittelun väline, jonka avulla kehitysvammaiset henkilöt voivat pohtia omaa elämäänsä, unelmiin ja toiveitaan, tulevaisuuttaan, asioita, joista ei pidä ja asioista, jotka ovat itselle tärkeitä (Oma suunta –yksilökeskeisen suunnittelun kansio 2012).

Asumisen yksilölliset tukimallit –hankkeen pohjalta lähti idea opinnäytetyölleni, ja palaverissa nostettiin esiin kysymys, miten yksilöllisyys toteutuu yhteisössä. Aihe oli aluksi laaja, ja sen takia lähdin rajaamaan aihetta ja etsimään sille samalla toiminnallisempaa ja käytännönläheisempää lähestymistapaa. Minua kiinnosti erityisesti Oma suunta –kansioon sisältyvät unelmien ja toiveiden kartat. Opinnäytetyöohjaajan kanssa käymän keskustelun jälkeen päädyin tutkimaan unelmien ja toiveiden huomiointamista ja toteutumista Kaukalahden asumisyksikön asukkaiden näkökulmasta. Kehitysvammaisten henkilöiden kanssa työskennellessäni olen huomannut, että usein haasteena kehitysvammaisten henkilöiden yksilöllisyyden tukemisessa on se, miten yksilöiden omat toiveet tulisivat esille ja kuulluksi. Halusin, että haastatteluissa kuuluu asukkaiden oma ääni, vaikka tiesin etukäteen, että haastattelujen tekeminen kehitysvammaisille henkilöille on haastavaa. Asukkaiden mielipiteiden esille tuomi-

sesta on mielestäni se hyöty, että niiden avulla on mahdollista kehittää asumisyksikön toimintamalleja asukaslähtöisesti.

4.2 Taustalla Unelmien ja toiveiden kartat

Omat unelmat ja toiveet kuuluvat ihmisen yksilöllisyyteen ja olen ottanut asukkaiden unelmat ja toiveet yksilöllisyyden tukemisen tarkastelun näkökulmaksi. Unelmien ja toiveiden kartta on työväline, jolla kehitysvammaisen henkilön yksilöllisyyden tukemista ja osallisuutta omassa elämässään on entisestään vahvistettu Kaukalahden asumisyksikössä. Näkisin, että karttojen vahvuutena on, että karttoja voi tehdä, vaikka ei osaisikaan kirjoittaa tai lukea. Kuten Oma suunta –kansiossa mainitaan, karttojen toteutustapa on vapaamuotoinen ja siinä voi käyttää apuna esimerkiksi piirtämistä, valokuvia, lehtikuvia, videoita, tavaroita, viittomia, ilmeitä ja eleitä, havainnointia tai yksilölle läheisten ihmisten haastatteluja (Oma suunta –kansio 2012).

Toiveiden ja unelmien kartan tekemiseen on Oma suunta -kansiossa ohjeet (LIITE 1). Kaikki haastateltavani olivat ennen haastatteluun osallistumista tehneet unelmien ja toiveiden karttoja. Puolet haastateltavista oli tehnyt unelmien ja toiveiden karttoja aiemmin ja loput tekivät karttoja minun opastuksellani karttatyöpajassa Kaukalahden asumisyksikössä 8.11.2012. Asumisyksikön asukkaiden tekemät kartat olivat teki-jöidensä näköisiä karttoja, joissa oli käytetty apuna valokuvia, runoja, piirtämistä, tekstiä ja lehdestä leikattuja kuvia.

4.3 Aineiston hankinta

Haastattelujen kohderyhmänä oli Kaukalahden asumisyksikön kuusi asukasta. Nämä kuusi asukasta soveltuivat haastatteluuni asukasjoukosta parhaiten. Puolet haastateltavista oli poikia ja puolet tyttöjä ja jokainen osallistui haastatteluun vapaaehtoisesti. Valitsin haasteltavat yhdessä asumisyksikön ohjaajien kanssa sillä perusteella, että haastattelun tekemisen kyseiselle asukkaalle tulisi olla mahdollisimman helppoa erityisesti kommunikoinnin ja älyllisen ymmärrystason perusteella. Lisäksi halusin, että asukkaiden näkemysten esille tuomisesta olisi hyötyä jollain tavalla asukkaille

itselleen. Tarkoitukseni oli valita mukaan sellaisia asukkaita, joilla ei ole esimerkiksi paljon omia harrastuksia ja joiden omista toiveista ja ajatuksista voisi ilmetä sellaisia seikkoja, joiden selville saaminen tuottaisi hyötyä asumisyksikön ohjaajille asukkaan omien toiveiden tukemisessa. Ehtona myös oli, että haastateltavat tunsivat mitä unelmien ja toiveiden kartat ovat sekä olivat itse tehneet omia karttoja. Haastattelutilanteessa katselimmekin yhdessä aluksi haastateltavan tekemää unelmien ja toiveiden karttaa, ja sen pohjalta oli luontevaa ja helpompaa jatkaa keskustelua ja haastattelua omista unelmista ja toiveista. Kartta toimi siten johdatteluna aiheeseen.

Aineistoa keräsin tekemällä yksilöhaastatteluja. Mielestäni yksilöhaastattelut olivat paras vaihtoehto, sillä halusin tehdä haastattelutilanteen asukkaille mahdollisimman avoimeksi ja rennoksi. Tunsin monet haastateltavani ennestään, joten oletin, että haastattelu sujuisi ongelmitta myös yksilöhaastatteluna. Eskola & Suoranta toteavat, että yksilöhaastattelun sijaan käytetään usein ryhmähaastattelua tilanteessa, jossa oletus on, että haastateltavat jännittävät haastattelua niin paljon, että haastattelu ei onnistu (Eskola & Suoranta 2001, 95). Halusin, että haastateltavat voisivat kertoa vapaasti ajatuksistaan ja tätä voisi auttaa se, että paikalla ei ole muita haastateltavia. Erityisesti yksilöhaastattelu toimii tilanteessa, kun haastattelu käsittelee henkilökohtaisia asioita. Lisäksi haastattelutilanne vaati erityistä keskittymistä sekä haastattelijalta että haastateltavalta, joten kaikki mahdolliset häiriötekijät oli tärkeää rajata pois.

Dokumentoin haastattelut nauhoittamalla ne, jonka jälkeen litteroin kaikki haastattelut. Haastattelun nauhoittamiseen kysyin jokaiselta luvan, ja kerroin jokaiselle haastateltavalle, että äänitteet hävitetään kun niitä ei enää tarvita. Päädyin nauhoittamaan haastattelut, koska kirjoitustaitotaso oli varsin vaihtelevaa asukkaiden kohdalla ja koin, että minun olisi vaikeaa samanaikaisesti kuunnella ja kirjoittaa kaikki vastaukset ylös. Nauhoittamalla haastattelut halusin varmistaa sen, että vastauksista mitään ei jää huomioimatta. Aluksi haastattelujen nauhoittaminen mietitytti, sillä ajattelin, että tieto siitä, että oma ääni jää nauhalle saattaa lisätä haastateltavien jännittämistä ja hankaloittaa siten haastattelua. Haastateltavat eivät kuitenkaan suuremmin jännittäneet äänityslaitteen läsnäoloa haastattelutilanteessa.

4.4 Teemahaastattelu ja tutkimuskysymys

Tein haastatteluni teemahaastatteluna. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, mikä tarkoittaa, että haastattelun aihepiirit ovat samat kaikille (Hirsjärvi & Hurme 2009, 47). Kysymysten tarkka muoto ja järjestys voivat vaihdella (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, 208). Minun oli helpointa käyttää teemahaastattelua, koska lähtöoletukseni oli, että joutuisin kysymään samaa kysymystä haastateltavilta hyvin erimuotoisena, joten tarkoissa kysymyksissä pysyminen ei ollut mahdollista. Haastattelun teema-alueet ovat haastattelijan muistilista, ja teema-alueita tarkennetaan kysymyksillä haastattelutilanteessa (Hirsjärvi & Hurme 2009, 66).

Opinnäytetyössäni pyrin yhdistämään tutkimuksellisuutta sekä toiminnallisuutta. Rajasin yksilöllisyyden toteutumisen tarkastelun asumisyksikössä asukkaiden omien toivein ja unelmien toteutumisen tarkasteluun. Lopullinen tutkimuskysymys rajautui seuraavanlaiseksi: Miten omat yksilölliset toiveet ja unelmat tulevat huomioiduiksi ja toteutetuiksi Kauklahden asumisyksikössä asukkaiden näkemysten mukaan?

4.5 Haastattelukysymykset

Haastattelurunkoa muotoillessani minulla oli mielessä haastattelukysymyksiä, jotka jaottelin neljään eri osa-alueeseen. Osa-alueita olivat asukkaan mahdollisuus vaikuttaa (omien toiveiden toteutumiseen), ohjaajien antama tuki (aika ja avoimuus), kehittämisideat sekä asukkaiden kokemukset karttatyöskentelystä. Oletuksena haastattelukysymysten tekemisessä oli hypoteesittomuus. Hypoteesittomuus on ominaista laadulliselle tutkimukselle. Se tarkoittaa, että tutkijalla ei ole mitään ennakkoolettamuksia haastattelun tuloksista. (Eskola & Suoranta 2001, 19.) Hypoteesittomuus tarkoittaa minun tutkimuksessani sitä, että lähtökohtaisesti en oleta, että toisaalta asukkaiden omia toiveita ei huomioida tai toteuteta asumisyksikössä ja toisaalta olettamuksena ei ole myöskään se, että toiveet huomioitaisiin ja toteutettaisiin. Vaikka oman harjoittelukokemukseni perusteella tiesin, että asumisyksikössä oli tarjottu mahdollisuuksia omien toiveiden esille tuomiseen, niin pyrin välttämään, että tämä ei vaikuttaisi haastattelukysymysten asettelemiseen tai esimerkiksi haastateltavien johdatteluun. Haastattelukysymykset yritin muotoilla mahdollisimman yksin-

kertaisiksi. Pyrin myös siihen, että kysymyksiä ei olisi haastateltaville liikaa. Haastatteluni teema-alueet olivat: 1. Asukkaan mahdollisuus vaikuttaa (nykyisin) omien toiveiden ja unelmien toteutumiseen 2. Ohjaajien tarjoama tuki a) ajan ja b) avoimuuden näkökulmasta 3. kehittämisideat sekä 4. kokemuksia unelmien ja karttojen tekemisestä. Tarkemmat haastattelukysymykset ovat liitteenä (LIITE 2). Osa kysymyksistä oli haastavia kohderyhmälle, ja kysymyksiin vastaamisen helpottamiseksi kehitin 6. kysymykseen tarinan (LIITE 3). Ajattelin, että asukkaille saattaisi olla helpompi esittää ajatuksiaan tästä kysymyksestä eläytymällä toisen, samassa elämäntilanteessa olevan henkilön elämään. Vaikka olin muotoillut valmiita haastattelukysymyksiä, niin kysymysten esittämisjärjestys ja muoto vaihteli.

4.6 Aineiston analysointi

Analysoin teemahaastattelut teemoittelun avulla pääasiassa suunnitteluvaiheessa määriteltujen teema-alueiden kautta. Teemoittelun avulla aineistosta voi poimia tutkimuskysymyksen kannalta olennaista tietoa erityisesti kun tutkimustulokset liittyvät käytännölliseen ongelmaan (Eskola & Suoranta 2001 179, 180). Teemoittelussa aineistosta tarkastellaan niitä aineistosta nousevia piirteitä, mitkä toistuvat usean haastateltavan vastauksista. Ne voivat pohjautua teemahaastattelun teemoihin, mutta usein saattaa nousta esiin muitakin kiinnostavia teemoja. Teemoittelussa esiin nostetut teemat pohjautuvat tutkijan tulkintoihin haastateltavien vastauksista. Teemoittelu on Kortteisen (1992) mukaan tiukkaa aineiston ja teorian yhteyttä. (Hirsjärvi & Hurme 2009, 173, 179.) Teemoittelussa esiin nostetut sitaatit mahdollistavat lukijan tekemän arvioinnin siitä, onko tutkijan tekemissä tulkinnoissa järkeä (emt, 180). Opinnäytetyöni teemoittelussa teema-alueet olivat samat kuin haastattelurungossa, eli asukkaan mahdollisuus vaikuttaa (nykyisin) omien toiveiden ja unelmien toteutumiseen, ohjaajien tarjoama tuki a) ajan ja b) avoimuuden näkökulmasta, kehittämisideat sekä kokemuksia unelmien ja karttojen tekemisestä. Lisäksi nostin yhdeksi teemaksi ohjaajan roolin, koska se esiintyi haastatteluissa yhtenä merkittävänä tekijänä asukkaiden toiveiden tukemisessa. Raportoinnissa olen jokaiseen teema-alueeseen liittänyt haastatteluvastauksista muutamia sitaatteja.

5 LUOTETTAVUUDEN ARVIOINTIA

Keskeisiä laadullisen tutkimuksen luottavuuden arvioinnin kriteereitä ovat uskottavuus, toistettavuus, siirrettävyys ja vahvistuvuus. Uskottavuus tarkoittaa, että tutkijan ja tutkittavien käsitteellistykset vastaavat toisiaan. Toistettavuus puolestaan tarkoittaa, että toinen tutkija tekee samat tulkinnat aineistosta. Siirrettävyydellä tarkoitetaan, että tulokset ovat samat kun tutkimuksen havainnot sovelletaan toiseen toimintaympäristöön tai toiseen tapaukseen. Vahvistuvuudella viitataan siihen, että tehdyt tulkinnat vahvistavat vastaavia ilmiöitä tarkastelleiden tutkimusten tuloksia. (Eskola & Suoranta 2001, 68, 211–212, 216.)

Olen pyrkinyt raportoimaan oman tutkimukseni kulun avoimesti, rehellisesti ja tarkasti. Tällä olen pyrkinyt lisäämään tutkimukseni uskottavuutta. Haastattelukysymyksiä tehdessäni mietin paljon sitä, miten pystyn avaamaan käsitteet niin, että haastateltavat eivät ymmärrä väärin käsitteiden merkitystä. Vaikeat ja monimutkaiset käsitteet korvasin konkreettisilla ja hyvin yksinkertaisilla merkityksillä. Lisäksi annoin käytännön esimerkkejä monista haastattelukysymyksistä tarkentaakseni haastateltaville, mitä haluan tietää. Tutkimuksessani tämä vaati paljon työtä. Haastateltavien käsitteiden ymmärtämiseen toi haasteensa haastateltavien älykkyys- ja ymmärrystaso, ja se vaihteli haastateltavien välillä. Mielestäni onnistuin aiheen abstraktiudesta huolimatta avaamaan käsitteet mahdollisimman ymmärrettäviksi ja käytännönläheisiksi. Tämä näkyy myös haastatteluista saamissani vastauksissa.

Uskon, että tutkimuksessani tekemäni tulkinnat vastaisivat toisen tutkijan tekemiä päätelmiä samassa ympäristössä samalle kohderyhmälle. Tutkimukseni on periaatteessa siirrettävissä toiseen ympäristöön, jos toimintaympäristö on samantyyppinen asumisyksikkö. Uskon, että tuloksia ei voi suoraan verrata esimerkiksi ryhmäkodeissa tehtyihin vastaaviin tutkimuksiin, koska jo erilainen asumisen muoto vaikuttaa siihen, että toimintakulttuuri siinä ympäristössä on erilainen. Tutkimukseni aihe on melko uusi, ja löysin ainoastaan yhden vastaavanlaisen tutkimuksen, joka oli tehty samankaltaisessa toimintaympäristössä. Tutkimuksessani toimintaympäristöllä on keskeinen merkitys vertaillen tutkimusta muihin aiheita käsitteleviin tutkimuksiin. Siksi eroavaisuuksia tutkimusten välillä varmasti löytyy, vaikka uskon, että tutkimuksen

tulkinnat ovat keskenään samansuuntaisia. Mahdolliset eroavaisuudet johtuvat todennäköisesti erilaisista toimintaympäristöistä sekä esimerkiksi haastateltavien älykkyyden tasosta ja iästä.

Laadullisessa tutkimuksessa luottavuuden arviointi liittyy koko tutkimusprosessiin. Tutkija on tutkimuksensa keskeinen luotettavuuden kriteeri. (emt., 211.) Oman tutkimukseni kohdalla tämä tarkoittaa, että tekemäni tulkinnat tutkimuksesta vaikuttavat suoraan tutkimuksen luotettavuuteen. Luotettavuutta lisäisi se, että dokumentoidut haastattelut kuulisi joku toinen henkilö, ja tekisi haastatteluista omat tulkintansa. Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista ilman, että haastateltavien anonymiteetti vaarantuisi. Haastattelutilanteissa luotettavuutta pyrin lisäämään sillä, että yritin välttää haastateltavien johdattelemista. Pohdin johdateltavuuden välttämistä haastatteluja tehdessäni, sillä haastateltavani olivat yleisesti ottaen hyvin helposti johdateltavissa, jopa manipuloitavissa. Huomasin, että kehitysvammaisen henkilön haastattelutilanteessa haastattelijan toiminta vaikuttaa paljon siihen, millaisia vastauksia saa. Koin tärkeäksi, että annoin paljon vastausaikaa haastateltaville. Itse pyrin olemaan sillä välin hiljaa, että en häiritsisi haastateltavien keskittymistä ja johdattelisi haastateltavien vastauksia ja näin heikentäisi tutkimustulosten luotettavuutta.

Kehitysvammaisten henkilöiden haastattelua käsitteleviä kirjoja en löytänyt, mutta sen sijaan kirjoja, jotka käsittelevät lapsen haastattelua voi mielestäni soveltaa hyvin kehitysvammaisten henkilöiden kanssa tehtävään haastatteluun. Kehitysvammaisen henkilön älykkyyden- ja ymmärrystason voi mielestäni verrata lapsen älykkyytensä tasoon. Esimerkiksi lievästi kehitysvammaisen henkilön älykkyydellä on 9-11-vuotiaan lapsen älykkyyden tasolla (Kaski ym. 2012, 18). Lapsen haastattelutilanteessa on tärkeää, että lapsen kielellä on riittävästi tilaa ja sen tulisi olla haastattelun pääkieli. Lapsen kielen tavoittamisen lähtökohta on, että haastattelijalla kuuntelee ja tunnistaa lapsen puhettavan, ja sovittaa myös oman puheensa lapsen tarjoamiin tapoihin ja ilmaisuihin kuvata asioita. Tämä merkitsee myös haastateltavan kehitystason huomioimista. (Alasuutari 2005, 154.)

Pyrin muokkaamaan kysymyksiä haastateltavien ymmärrystason mukaan. Halusin, että haastateltavien vastausten raportoinnissa nousee näkyväksi myös haastateltavien käyttämät merkitykset asioista ja heidän tapansa puhua ja pyrin mukauttamaan

omaa puhetta haastateltavien käyttämien ilmaisujen mukaan. Huomasin, että kehittämäni tarina Tiinan/Markon tilanteesta oli monen haastateltavan kohdalla toimiva ratkaisu. Mielestäni puhuminen jonkun toisen elämästä oman elämän sijaan oli helppompia sekä haastattelijalle että myös monelle haastateltavalle. Tämän huomasin saamistani haastatteluvastauksista. En raportoinnissa julkaissut haastatteluissa sivuttuja asukkaiden toiveita, koska minulla ei ollut siihen asukkaiden lupaa. Mielestäni niiden julkaiseminen ei olisi tuonut opinnäytetyöni tuloksiin mainittavaa lisäarvoa.

5.1 Aineiston koko

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään toiminnan ymmärtämiseen, tapahtuman kuvaamiseen tai jonkin ilmiön teoreettisesti mielekkään tulkinnan antamiseen. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään usein ilmausta harkinnanvarainen näyte tai tarkoituksenmukainen poiminta. (Eskola & Suoranta 2001, 61.) Oman tutkimukseni tarkoituksena oli lähinnä tulkita ilmiötä ja mielestäni haastateltavien määrä oli sopiva. Toisaalta aineiston kokoon vaikutti se, että useampaa sopivaa haastateltavaa ei löytynyt.

Aineistoa on riittävästi, kun se alkaa toistaa itseään eli kylläntyä (emt., 62). Havaittiin, että aineistooni kerääntyi samoja asioita, mutta on vaikea sanoa, onko se merkki aineiston kylläntymisestä. Tutkimukseni aikana olen miettinyt usein sitä, olenko ottanut tarpeeksi aineistoa tutkimukseeni ja kuinka paljon aineistoni koko vaikuttaa tutkimustulosten tulkitsemisen luotettavuuteen. On vaikea tehdä tulkintoja esimerkiksi siitä, onko sukupuolella merkitystä haastattelun tuloksissa, sillä kyseessä voivat olla yhtä hyvin yksilöllisyydestä kuin sukupuolesta johtuvat erot. Aineistoa olisi voinut kerätä tutkimuksessa enemmän, jolloin aineiston kylläntyminen olisi luultavasti näkynyt selvemmin ja olisin voinut tehdä saada lisää tietoa esimerkiksi sukupuolen merkityksestä. Unelmien ja toiveiden lisäksi yksilöllisyyttä voi tarkastella eri näkökulmista, jotka voisivat tuoda uutta mielenkiintoista tietoa samasta toimintaympäristöstä. Kiinnostavaa olisi myös ollut käyttää kahta eri aineistoa tutkimuksessa haastatteleamalla asukkaiden lisäksi esimerkiksi asumisyksikön ohjaajia ja vertailla tuloksia keskenään. Siten aineisto olisi ollut vielä monipuolisempi, vaikka tutkimuksen näkökulma olisi myös ollut silloin myös erilainen.

5.2 Eettisyys

Tutkimukseni eettisyyden pyrin varmistamaan eri tavoin. Tutkimukseni tekeminen perustui tutkittavien vapaaehtoisuuteen. Virallisia tutkimuslupa –asioita selviteltiin ennen haastattelujen tekemistä, mutta koska kyseessä oli melko pieni tutkimus, ei kirjallista tutkimuslupaa Espoon kaupungilta lopulta tarvinnut anoa, mutta suullisen luvan tutkimuksen tekemiselle sain. Tutkimustietojen käsittelyssä keskeisiä seikkoja ovat anonymiteetti sekä luottamuksellisuus. Anonymiteetti tarkoittaa sitä, että tutkittavien henkilöllisyys ei saa paljastua. Olen raportoinnissa käyttänyt haastateltavista numeroita, kuten H1, koska haastateltavan sukupuolen paljastaminen olisi vaarantunut anonymiteetin säilymisen. Luottamuksellisuus on sitä, että tutkija ei saa luvata enempää kuin pystyy täyttämään luvatussaan käsitellä tutkimuksesta saatuja tietoja luottamuksellisesti. Myös tietoja julkaistaessa pitää ottaa huomioon sekä anonymiteetin että luottamuksellisuuden säilyttäminen. (emt, 57.)

Jokainen haastateltavani oli mukana haastattelussa vapaaehtoisesti. Kysyin jokaiselta henkilökohtaisesti suostumuksen haastatteluun osallistumiseen. Kysyin myös luvan haastattelujen nauhoittamiseen, joten siitä oli jokaisella mahdollisuus kieltäytyä. Tutkittavalle täytyy korostaa, että tutkimukseen osallistuminen ja vastaaminen ovat vapaaehtoisia. Ei ole sallittua nauhoittaa salaa haastatteluja. (emt., 52, 56.) Haastateltavilleni lupasin tuhota ääninauhat ja myös sen, että nauhoja tai litteroitua haastattelumateriaalia ei saa käsiinsä kukaan muu kuin minä ja tämän lupauksen säilytin. Haastateltavien anonymiteetin mahdollisimman hyvän säilymisen koko tutkimuksen ajan pyrin varmistamaan siten, että muutin haastateltavieni nimet aineistoa käsitellessäni ja raportoidessani.

Tutkijan tärkeänä velvollisuutena on kertoa ymmärrettävästi tietojen käsittelyyn ja haastattelijan rooliin suhteessa muihin tutkimuksen osapuoliin liittyvistä seikoista. Jos lapsella ei ole riittävän selvää käsitystä tutkimuksen luottamuksellisuudesta ja haastattelun julkisuudesta, haastateltava voi välttää aiheita, joista ajattelee seuraavan itselleen ikävyyksiä. (Alasuutari 2005, 147–148.) Mielestäni tämä ei päde pelkästään lasten haastatteluun, vaan yleisesti kaikenikäisten haastatteluihin. Pyrin kertomaan haastateltaville mahdollisimman ymmärrettävästi opinnäytetyöni tietojen käsittelystä

ja niiden luottamuksellisuudesta. Tällä tavoittelin sitä, että haastateltavat kertovat omista näkemyksistään mahdollisimman avoimesti haastattelutilanteessa.

5.3 Haasteita

Tutkimukseni suurimpia haasteita oli aiheen abstraktius, ja se, kuinka hyvin haastateltavani ymmärsivät tutkimukseni tarkoituksen sekä aiheen. On mahdollista, että haastateltavat eivät ymmärtäneet täysin tutkimuskysymystä kysymyksen pilkkomisesta ja avaamisesta huolimatta. Oli myös kysymyksiä, joihin en saanut haastateltavilta vastausta ollenkaan, vaikka pyrin kysymään kaikki kysymykset kaikilta haastateltavilta. Mahdollista on myös, että kaikki haastateltavat eivät ole vastanneet haastattelukysymyksiin rehellisesti. Tämän huomasin joidenkin haastateltavien kohdalla, kun haastateltavat puhuivat aiempien puheidensa kanssa täysin ristiin. Tämä vaikutti luonnollisesti haastatteluvastausten luotettavuuteen. Vältin tällaisten vastausten käyttämistä opinnäyteyössäni, koska en halunnut heikentää tutkimukseni luotettavuutta. Lisäksi joidenkin haastateltavien kohdalla peruspositiivinen suhtautuminen elämään vaikutti suoraan siihen, että haastatteluvastaukset olivat pelkästään positiivisia. Mietinkin, että haastatteluvastauksissani saattaa näkyä se, että asioita voi aina tulkita hyvin eri tavoin.

Huomasin, että osa haastateltavista oli vastauksissaan varovaisia. Jotkut haastateltavat käyttivät vastauksissaan sanoja *välillä, ehkä, joskus, kyllä varmaa, nii kai*. Tämmäntyylisiä vastauksia esiintyy myös lasten haastatteluissa (Alasuutari 2005, 150). Huomasin varovaisissa haastatteluvastauksissa saman ongelman, minkä Alasuutari huomaa: varovaisista ja epävarmoista vastauksista ei voi tehdä tulkintoja siitä, joutuuko varovaisuus asian arkaluontoisuudesta vai siitä, että haastateltavat yrittivät vastata oikealla tavalla, mutta eivät saa haastattelijalta riittävästi vihjettä siitä, mikä on oikea vastaus (Alasuutari 2005, 150). On mahdollista, että osa haastateltavista antoi sellaisia vastauksia, joita oletti haastattelijan odottavan. Jotkut saamani haastatteluvastausten olivat epämääräisiä ja jättivät vähän tulkinnanvaraa. Pyrin olemaan kriittinen ja varovainen tekemiäni tulkintoja kohtaan.

Muutamissa haastatteluvastauksissa tulkinnanvaraisuutta lisäsi se, että ajoittain haastateltavien puheesta oli vaikea saada selvää. Tätä pyrin vähentämään sillä, että kuuntelin nauhoitetut haastattelut moneen kertaan saadakseni varmuuden siitä, mitä haastateltava todella vastasi. Haastattelutilanteissa oli tavallista, että keskustelu ajautui pois aiheesta. Yritin siitä huolimatta saada vastauksen alkuperäiseen kysymykseen. Osalle haastateltavistani haastattelukysymykset olivat liian vaikeita, vaikka yritin muokata ne mahdollisimman ymmärrettäviksi. Tämä johtui mielestäni siitä, että aihe oli lähtökohtaisesti osalle haastateltavista hieman vaikea. Tämä näkyy siinä, että joihinkin kysymyksiin sain vastauksia *en tiedä* ja *en osaa selittää*. On myös mahdollista, että kaivelemalla enemmän vastauksia joistakin vastauksista olisi saanut vielä enemmän irti. Eräs haastateltava oli haastattelutilanteessa väsyneen oloinen, mikä ja saattoi vaikuttaa haastatteluvastauksiin ja niiden luotettavuuteen. Muuten haastattelutilanteet sujuivat ilman ulkopuolista häiriötä.

6 ASUKKAIDEN NÄKEMYKSIÄ YKSILÖLLISTEN TOIVEIDEN HUOMIOIMISESTA JA TOTEUTUMISESTA ASUMISYKSIKÖSSÄ

6.1 Yksilöllisten toiveiden huomioinen ja toteutuminen asumisyksikössä

Ensimmäisenä kyselin asukailta heidän kokemuksiaan siitä, millaisia mahdollisuuksia heillä on tällä hetkellä vaikuttaa siihen, että heidän toiveensa ja unelmansa tulevat kuulluksi asumisyksikössä. Haastateltavani totesivat, että heidän toiveitaan kyselään heiltä suoraan. Lisäksi esiin nousi yhteistilan ilmoitustaululle laitettava toivelista, johon saa kirjoittaa omat toiveensa siitä, mitä viikonloppuna haluaa asumisyksikössä tehdä tai haluaako osallistua esimerkiksi johonkin viikonloppuna järjestettävälle retkelle. Haastateltavilta nousi esiin, että toiveiden toteuttamisessa yhdessä täytyy huomioida myös muut asukkaat. Kyselin myös sitä, onko asukkailla erityistä paikkaa, missä voi ilmaista omia toiveitaan ja haastateltavat nostivat esiin asukaskokoukset. Asukaskokoukset pidetään Kauklahten asumisyksikössä noin kolme kertaa vuodessa, tarvittaessa useamminkin. Se on asukkaiden ja ohjaajien yhteinen palaveri, jossa käsitellään yhteisesti erilaisia asioita liittyen yleiseen turvallisuuteen, yhteisiin tapahtumiin, sääntöihin ja asukkaiden viihtyvyyteen. Sekä ohjaajat että asukkaat voivat

nostaa esille haluamia asioita yhdessä käsiteltäviksi. (Carlson 2012.) Haastateltavat kokivat, että karttojen avulla voi myös kertoa ohjaajille omista unelmistaan ja toiveistaan. Eräs haastateltava totesi, että on asukaskokouksessa on erityisen helppo kertoa omista toiveistaan muille.

Haastattelija: ”mitäs mahdollisuuksia ohjaajat on täällä Kauklahen asumisyksikössä... niinku kaikille asukkaille antanu että --missä omia toiveita ja unelmia voi esittää?”

H2: ”no välillä näitä asukaskokouksia...”

Haastattelija: ”Kyseleekö ohjaajat siellä asukaspalavereissa teidän toiveita?”

H6: ”Joo. Ja sitte myös sääntö.”

Haastattelija: ”Sääntöjä mietitään?”

H6: ”Mietitään..”

Haastattelija: ”Oletteko te miettiny yhdessä (sääntöjä)?”

H6: ”Ohjaajat ja sitte asukkaat.”

Haastattelija: ”Oot sä sitte tota ku sulla on muitaki toiveita tässä (unelmien ja toiveiden kartassa), ni tietääkö ohjaajat näistä sun toiveista?”

H3: ”Oon ohjaajille kertonu ja näyttäny (unelmien ja toiveiden karttaa)..mutta ihan sitte kattonu, että mitä mä oon tänne kirjottanu näihi..”

Haastattelija: ”Sä toivot vaikka että jotai tehtäis yhdessä ni mitä sä niinku voit täällä tehdä että se toive toteutuis?”

H3: ” Sitä ne ohjaajat just kysyyki et onko mitää toiveita mitä te haluisitte tehdä tai sillai porukalla... et kyllähä me kuunnellaa muittenki toiveita et mitä mieltä ne on ja sitte katotaa... -- et sitte on kirjoitettu tonne taululle. Täällä on semmone missä täällä on laitettu lappu että onko toiveita mitä haluaisitte tehdä lauantaina tai sunnuntaina.. et kaikki saa kirjoittaa oman mielipiteensä.”

Haastattelija: ”nii just.”

Eräs asukas oli miettinyt ja kirjoittanut yhdessä ohjaajan kanssa itselleen henkilökohtaiset tavoitteet, jotka olivat esillä asukkaan asunnossa. Nämä lapulle kirjoitetut omat tavoitteensa asukas mainitsi yhtenä tapana tuoda esiin omia toiveita.

Haastattelija: ”missä voi kertoa niitä omia toiveita?”

H2: ”... nii jos ei joskus oo kirjoitettu tohon yhtee lappuun.. tähä.. kato tohon.. jos sä siitä saat selvää..”

Haastattelija: ”ahaa.. okei jaa katotaas..-- tavoitteet... ootteko te yhdessä jonku ohjaajan kans miettiny näitä juttuja?”

H2: ”no joskus ollaa mietitty.”

Kyselin haastateltaviltani sitä, onko heidän toiveitaan ja unelmiaan huomioitu ja toteutettu asumisyksikössä ja millä tavalla. Sain haastateltaviltani esimerkkejä erilaisista heidän itsensä esittämistään toiveista, joita oli toteutettu sekä yksilöllisesti että yhdessä.

Eräs haastateltava totesi, että omia toiveita ei ollut niin paljon huomioitu tai toteutettu vielä. Toisella haastateltavalla oli isompi unelma, jota ei vielä ollut pystytty toteuttamaan. Asukas oli jutellut tästä unelmastaan ohjaajien kanssa, ja unelman toteutumista oli yhdessä ohjaajien kanssa pohdittu. Kaksi haastateltavaa kertoi, että ohjaaja on ollut mukana haastateltavan toivetta toteuttamassa.

6.2 Ohjaajien tarjoama tuki

Kyselin haastateltaviltani sitä, oliko asumisyksikön ohjaajilla heidän mielestään aikaa kuunnella ja toteuttaa toiveita. Kysyin myös, toivoisivatko asukkaat, että ohjaajilla olisi aikaa kuunnella/toteuttaa asukkaiden toiveita/unelmia. Ajan antamiseen toiveiden kuulemisessa sain eriäviä vastauksia. Osa koki, että ohjaajilla on ollut aikaa kuunnella ja osan mielestä ohjaajilla oli välillä aikaa kuunnella. Asukaskokousten tarpeellisuus nousi yhdessä vastauksessa esiin. Toisessa vastauksessa todettiin, että iltakierros on kiireetön hetki, jolloin voi jutella ohjaajan kanssa. Samaa mieltä oltiin siitä, että jos on esittänyt toiveita, niin niitä on asumisyksikössä ollut aikaa toteuttaa.

Haastattelija: ”Miten sä oon niinku kokenu, onko ohjaajilla aikaa kuunnella toiveita?”

H4: ” no onhan niillä välillä aikaa kuunnella.. ainaki ku on näitä asukaspalaveria -- niissä -- ku on esittäny näitä toiveita ni sitte ohjaajat kuuntelee asukkaita..”

Haastattelija: ” onko ohjaajilla ollu aikaa kuunnella näitä (toiveita)?”

H1: ” onha ne välil sanoneetki että jos heillä ei ole -- sit iltakierroksella heillä on ollu aikaa..”

Yksi haastateltava totesi, että ohjaajan mukanaolo toiveen toteuttamisessa on ollut hänelle tärkeä tuki.

Haastattelija: ”Eli onko se ollu semmone toive että oot halunnu myös ohjaajan mukaan?”

H5: ”mm.. Tarvin kyllä henkisen tuen siinä...”

Kyselin myös, haluaisivatko haastateltavani, että ohjaajat kyselisivät enemmän heidän toiveistaan. Useimmat olivat sitä mieltä, että ohjaajat kyselevät riittävästi. Yksi haastateltava toivoi, että omista toiveista kyseltäisiin enemmän. Kyselin vielä haastateltaviltani sitä, miten avoimeksi he kokevat ohjaajille puhumisen ja kertovatko haastateltavat omista toiveistaan ohjaajille. Huomasin, että haastateltavan sukupuolella oli hieman merkitystä siinä, miten avoimeksi omista toiveista puhuminen ohjaajille koettiin. Muutamille haastateltaville omien toiveiden ja unelmien kertominen ohjaajille oli pääsääntöisesti helppoa ja nämä olivat kertoneet omista toiveistaan/ unelmistaan. Yksi totesi, että oma pohdiskelu siitä, mitä hänen toiveestaan ajatellaan, vaikuttaa siihen, mitä hän kertoo. Toinen totesi, että ohjaajien mielipiteet omasta toiveesta ovat välillä olleet ristiriidassa omien mielipiteiden kanssa.

Haastattelija: ”Onko sun helppoa kertoa sun omista toiveist ja unelmista täällä ohjaajille?”

H3: ”Ei. --pitää miettiä, että mitä kertois ja mitä ei kertois...ku miettii välil et mitä mieltä neki o.. ”

Osassa vastauksissa painottui se, että puhuminen omista toiveista tai unelmista on ohjaajille välillä helppoa. Yksi haastateltava ei ollut juuri kertonut omista toiveistaan, ja kaksi olivat välillä puhuneet omista toiveistaan ja unelmistaan.

Haastattelija: ”Onks sun sitte helppo niinku kertoa ohjaajille täällä sit sun näistä toiveista?”

H4: ”kyllä välillä.. joskus oon kertonu näistä toiveista.. mut nyt en oo kyll näitä toiveita esittäny vähään aikaan.”

H2: ”no välillä on helppo -- välillä ei nii helppo”

Haastattelija: ”Ootko sä kertonu omista toiveista sitte täällä?”

H2: ”no en mä ny nii kauheesti oo”

6.3 Toiveiden tukeminen – ohjaajan rooli

Alun perin minun oli tarkoitus myös kysellä asukkaiden mielipiteitä siihen, miten yksilöllisten toiveiden huomioimista voisi kehittää asumisyksikössä. Tulin kuitenkin siihen tulokseen, että olisi asukkaiden kannalta helpompaa mieltä siitä, miten omat toiveet tulisivat kuulluiksi asumisyksikössä ja miten niiden toteutumista voitaisiin tukea. Tähän tarkoitukseen olin käyttänyt tarinaa. Vastauksissa nostettiin esille, että ohjaaja on merkittävässä asemassa siinä, kun omaa toivetta/ unelmaa aletaan toteuttaa. Haastateltavien mielestä ohjaajan rooli toiveiden toteuttamisessa on tukena ja tilanteen arvioijana oleminen. Ohjaaja arvioi sitä, onko oma unelma/ toive todella toteutettavissa ja mitä sen toteuttamiseksi vaaditaan. Eräs haastateltava totesi, että on ensimmäisenä tärkeää kertoa omasta toiveesta jollekin. Ohjaaja on useimman haastateltavien mielestä ensimmäinen henkilö, jolle oma toive kannattaa kertoa, jos haluaa toiveen toteuttaa. Yksi haastateltava mainitsi, että aina toiveen esittäminen ääneen ei ole kaikille helppoa, vaikka olisikin kannattavaa puhua siitä. Toinen oli sitä mieltä, että ohjaaja voi olla rohkaisemassa omien toiveiden kertomisessa. Haastateltavat totesivat, että sekä ohjaajan henkinen että fyysinen mukanaolo toiveen toteuttamisessa auttaa saavuttamaan oman toiveen tai unelman.

Haastattelija: ”Onko siellä asumisyksikössä sun mielestä ketää joka vois niinku auttaa?”

H4: ”No esimerkiksi voi kysyä ohjaajiltaki neuvoa,, et mitä nää pyörät maksaa ja sit et jos yksi ohjaajista lähtee mukaa liikkeeseen ja kysyy sitte niinku myyjältä.. ”

Haastattelija: ”Mite ohjaajat vois auttaa tota Tiinaa siinä hankinnassa?”

H1: ” No kyllä sen pitäis pystyä puhumaan siitä.”

H3: ”Jos menee vaikka Tiinan kanssa pyöräkauppaan kattoo pyörää ja kyselee niilt asiantuntijoilta pyörästä.. et ois sopiva..-- ihan kiva että ohjaajatki vähä kattoo rahatilannetta ja että onko pyörä järkevä hankinta.”

6.4 Kokemuksia toiveiden ja unelmien karttojen tekemisestä

Haastateltavat pitivät unelmien ja toiveiden kartan tekemistä mielekkäänä, minkä voi todeta haastatteluvastausten perusteella. Yksi haastateltava oli pitänyt erityisesti siitä, kun oli saanut tehdä toiveiden ja unelmien karttaa yksikseen. Suurin osa kertoi tehneensä karttoja porukassa. Joistakin haastatteluista ilmeni, että karttojen tekemi-

sessä oli hankala päästä alkuun, kun piti miettiä, millaisia toiveita/unelmia siihen tulisi laittaa. Eräs haastateltava arvioi toiveiden ja unelmien kartan hyödyksi itselleen sen, että kartan tekeminen mahdollistaa sen, että omat toiveet ja unelmat toteutuvat. Haastateltavan mukaan toiveiden ja unelmien kartat voivat helpottaa omista toiveista kertomista.

Haastattelija: ”Minkälaista hyötyä sulle on ollu tästä kartasta?”

H3: ”Ainaki sillai että mitä toiveita ja unelmia ois halunnu toteuttaa ni sitte voi saaha hyötyä toiveiden toteuttamisestaki.--...kaikki ei osaa nii helposti sanoa suusta suuhun et mä oisin toivonu tällasta...-- helppo avautuu (karttaa näyttämällä) siinä et näyttää et tällasta ja tällasta mä oon toivonu...-- kyl siinä on aika paljo apuu ohjaajillekki että näkee et mitä asukas ois toivonu.”

6.5 Yhteenvetoa

Opinnäytetyöni tarkoitus oli selvittää kehitysvammaisten henkilöiden näkemyksiä yksilöllisten toiveiden ja unelmien huomioimisesta ja toteutumisesta asumisyksikössä. Tavoitteena oli saada asukkaiden ääni ja näkemykset kuuluviin asumisyksikön toimintamallien kehittämisessä. Haastateltavat kokivat, että asumisyksikön ohjaajat ovat yleisesti ottaen antaneet aikaa yksilöllisten toiveiden huomioimiselle ja toteutumiselle. Useimmat haastateltavista olivat sitä mieltä, että yksilöllisiä toiveita oli toteutettu sekä yhdessä että kahden kesken ohjaajan kanssa. Osa oli sitä mieltä, että omia toiveita ei ollut vielä toteutettu. Haastateltavista osa koki, että omista unelmista ja toiveista kertominen ei ollut aina avointa, osa taas koki, että omista toiveista ja unelmista kertominen oli helppoa. Toiveiden kertomista rajoitti haastatteluvastausten perusteella asukkaan ennakko-olettamus siitä, mikä on ohjaajien mielipide asiasta. Havaittiin, että puhumisen avoimuuden osalta tyttöjen ja poikien vastaukset erosivat hieman toisistaan niin, että tytöt olivat keskimääräistä avoimempia. Tästä ei voi kuitenkaan tehdä haastatteluvastausten pienen määrän perusteella luotettavaa tulkintaa siitä, selittyvätkö erot vastaajan sukupuolella vai jollain muulla yksilöllisellä syyllä. Joistakin vastauksista ilmeni myös, että ohjaajien toivottiin myös kyselevän henkilökohtaisesti aktiivisemmin omista toiveista ja tarpeista.

Asumisyksikössä on tarjottu eri mahdollisuuksia esittää omia toiveita yhteisesti haastateltavien mukaan. Haastateltavat viittasivat monissa vastauksissaan asukaskokoukseen kun puhuttiin omien toiveiden huomioimisesta asumisyksikössä. Asukaskokous siis koettiin olevan merkittävä asukkaiden toiveita asumisyksikössä tukeva tekijä. Haastateltavien mukaan asukaskokous on paikka, jossa on helppo esittää omia toiveita, ja niitä kuunnellaan sekä lisäksi siellä sovitaan yhdessä yhteisistä pelisäännöistä. Asukkailla on mahdollisuus vaikuttaa myös heitä koskeviin sääntöihin asumisyksikössä. Lisäksi mainittiin yhteistilan seinällä oleva lappu, johon saa kirjoittaa omia toiveita yhteiseen tekemiseen liittyen. Tämä nähtiin myös yhtenä tapana tukea asukkaiden toiveita ja samalla sekä yksilöllisyyttä että täysivaltaista kansalaisuutta. Yksilöllisiä toiveita tuettiin myös tarvittaessa ohjaajan ja asukkaan yhdessä mietityllä henkilökohtaisten tavoitteiden suunnitelmalla. Voi todeta, että tämä menetelmä tukee erityisesti sellaisia asukkaita, joiden omat toiveet eivät tule helposti kuulluiksi ja lisää samalla erilaisten yhteisön jäsenten osallisuutta yhteisössään. Täysivaltaisen kansalaisuuden tukemiseksi ohjaajan rooliin kuuluu ottaa aktiivisesti huomioon erilaisia yksilöllisiä toiveita ja pohtia sitä, miten niitä voitaisiin tukea.

Ohjaajan rooli asukkaiden yksilöllisten toiveiden tukemisessa koettiin tärkeäksi haastatteluvastausten perusteella. Haastateltavien mukaan ohjaaja kuuntelee, tukee ja arvioi, ovatko omat toiveet toteutettavissa olevia. Ilman ohjaajan tukea yksilöllisten toiveiden toteutuminen on mahdotonta. Haastatteluvastauksista ilmeni myös, että ohjaajan toivottiin arvioivan asukkaan rahatilannetta, kun unelmia ja toiveita aletaan toteuttaa. Ohjaajan tulisi olla mukana alusta alkaen toiveiden ja unelmien toteuttamisessa, ja antavan tarvittaessa tukea. Asukkaan toiveen toteuttamisesta ja ohjaajan mukanaolon tarpeesta olisi hyvä jutella ja suunnitella sitä alusta asti yhdessä asukkaan kanssa, jolloin asukkaalla on mahdollisuus olla osallisena koko toteutusprosessin ajan. Samalla voidaan lisätä asukkaan mahdollisuutta valita, miten toivetta toteutetaan ja tuetaan asukkaan itsemääräämisoikeutta.

Asukkaiden kokemukset unelmien ja karttojen tekemisestä olivat haastattelujen mukaan positiivisia, vaikka alkuun pääseminen niiden tekemisessä oli osalle vähän vaikeaa. Kuten eräs haastateltava totesi, toiveiden ja unelmien kartat tukevat sekä asukkaita että ohjaajia yksilöllisyyden vahvistamisessa. Haastatteluvastauksista ilmeni, että unelmien ja karttojen teko mahdollistaa myös oman unelman toteutumi-

sen. Lisäksi karttojen tekeminen haastatteluvastausten mukaan tukee omia unelmia ja toiveita tekemällä samalla unelmista ja toiveista puhumisen avoimemmaksi. Asukkaan yksilöllistä elämänsuunnittelua voidaan tukea vain, jos toiveiden ja unelmien karttoja käytetään asumisyhteisössä aktiivisesti eri tilanteissa. Tärkeää olisi pohtia sitä, miten unelmat ja toiveet voitaisiin kunkin asukkaan kohdalla toteuttaa, jolloin yksilöllisen elämänsuunnittelun tukeminen ei jäisi vain toiveiden kartoittamisasteelle, vaan syvenisi toteutukseen saakka.

7 POHDINTAA

7.1 Aktiivinen läsnäoleminen

On selvää, että yksilön kuulluksi tulemista tukee ympäröivän yhteisön aktiivinen läsnäoleminen. Avoin kuunteleminen on eläytyvää sekä empaattista, joka edellyttää keskittymistä ja aktiivista läsnäoloa. Tarkkaavainen kuuntelija havaitsee sen, mistä on vaikeaa puhua ja hyvältä kuuntelijalta edellytetään hienotunteisuutta ja luotettavuutta. Aktiivinen kuuntelija eläytyy kuuntelemaan, on tarkkaavainen, osoittaa hyväksyntänsä, kuuntelee, katselee, havaitsee, ilmaisee ymmärtävänsä ja rohkaisee puhumaan. (From & Koppinen 2012, 23.) Aktiiviseen läsnäolemiseen tulisi pyrkiä, kun halutaan olla tukemassa kehitysvammaisen henkilön osallisuutta ja yksilöllistä elämänsuunnittelua. Mielestäni aktiivinen läsnäoleminen on lähtökohta yksilöllisten toiveiden tukemisessa ja toteuttamisessa sekä täysivaltaisen kansalaisuuden toteuttamisessa. Näkisin, että yksi ohjaajan keskeisimmistä rooleista kehitysvammaisen henkilön toiveiden tukemisessa on olla aktiivisesti läsnä. Ei vielä riitä, että asukkaat ovat kertoneet tai ovat valmiita kertomaan omista toiveistaan ja unelmistaan, vaan vastapuolelta edellytetään herkkyyttä kuunnella yksilöä. Aktiivisen läsnäolemisen taitoa on mahdollisuus kehittää ja sen kehittämiseen kannattaa pyrkiä.

7.2 Yksilöllisyyden tukeminen kehitysvammaatyössä

Opinnäytetyössäni raportoimiani asukkaiden näkemyksiä sekä kartoista nousseita toiveita ja unelmia voi mielestäni käyttää hyödyksi asumisyksikön toiminnan kehittämisessä yhä asukaslähtoisemmäksi. Asukkaiden mielipidettä kuuntelevaa ja arvostavaa toimintaa on, että asukkaat voivat asumisyksikössä toivoa omia toiveitaan liittyen yhdessä toteutettaviin asioihin ja niitä toteutetaan yhdessä. Näkisin myös tärkeäksi, että asukkailla olisi mahdollisuus toteuttaa toiveita ja unelmia kahden kesken ohjaajan tai jonkun muun kanssa. Asukas voisi silloin itse toivoa, lähteekö hänen kanssaan toivetta toteuttamaan joku, ja yhdessä voitaisiin miettiä, kuka siihen olisi sopiva henkilö. Ohjaajan ja asukkaan kahdenkeskinen aika tukee oleellisesti yksilöllisyyden toteutumista asumisyksikössä.

Yksilöllisyyden tukemista varten kehitetyt unelmien ja toiveiden kartat ovat mielestäni hyvä työmenetelmä, joiden avulla saadaan esiin sellaisia toiveita tai unelmia, jotka eivät välttämättä muuten tulisi kuulluiksi yhteisössä. Unelmien ja toiveiden kartat ovat vuorovaikutusta tekijänsä ja karttaa katsovien välillä. Tekijä voi näyttää karttaansa haluamalleen henkilölle, joka voi saada aivan uutta tietoa kartan tekijästä ja näkee kartassa kartan tekijän eri tavalla. Yksilöllisyyden tukemista voisi edelleen kehittää asumisyksikössä niin, että asukkaiden toiveita lähdetäisiin toteuttamaan yksilöllisesti. Samalla tuetaan asukkaan itsemääräämisoikeutta asumisyksikössä.

Mietin opinnäytetyöprosessini aikana unelmien ja toiveiden karttojen hyödynnettävyyden haasteita. Termi unelmien ja toiveiden kartta antaa ehkä hieman laajan ja epätarkan kuvan siitä, millaisia asioita karttaan tulisi laittaa. Keskustellessani asukkaiden kanssa unelmien ja toiveiden kartoista, monet totesivat, että oli vähän vaikeaa päästä alkuun niiden tekemisessä kun ei tiennyt, millaisista unelmista tai toiveista aloittaa. Mielestäni unelmat ovat usein suurempia, joskus abstrakteja ja niiden toteuttaminen voi olla vaikeampaa. Toiveiden voi taas ajatella olevan konkreettisempia, pieniäkin asioita, joiden toteuttamisen voisi olettaa olevan mahdollista. Mielestäni karttojen tavoitetta voisi myös rajata niin, että siihen kartoitettaisiin esimerkiksi toiveita, jotka liittyvät tiettyyn elämänalueeseen, koska se tekisi karttojen tehtävän ja merkityksen ymmärrettävämmäksi ja selkeämmäksi. Unelmien kartta voisi lisäksi olla täysin erikseen ja sitten oma karttansa olisi toiveiden kartta, joita voisi olla erilaisia,

kuten kartta harrastuksiin liittyviä toiveita varten tai sosiaalisia suhteita varten. Tärkeää olisi kuitenkin säilyttää karttojen perustehtävä, eli kartoittaa kehitysvammaisen henkilön näkemyksiä siitä omaan elämäänsä liittyvistä toiveista ja lisätä heidän mahdollisuuksiaan vaikuttaa karttojen avulla asioihin, jotka liittyvät heihin.

Tehdessäni toiveiden ja unelmien karttoja asukkaiden kanssa, huomasin, että kaikki lähtivät mukaan tekemään karttoja innostuneesti ja palaute niiden tekemisestä oli kaikilta positiivista. Asukkaiden tekemien karttojen on tarkoitus tuoda uutta tietoa asukkaan omista toiveista asumisyksikön ohjaajille. Mielestäni voidaan todeta, että jo toiveiden ja unelmien karttojen tekeminen osaltaan lisää kehitysvammaisen henkilön osallisuutta, tukee täysivaltaisen kansalaisuuden ja yksilöllisen elämän toteutumista yhteisössä. Opinnäytetyöprosessissa erityisen ilahduttavaa oli se, että asumisyksikön asukkaat osallistuivat sekä unelmien ja toiveiden karttojen tekemiseen että haastatteluihin välittömällä asenteella. Havaitsin, että moni haastateltava koki tärkeäksi itselleen sen, että juuri hänet oli valittu haastateltavaksi. Jälkeenpäin osa haastateltavista oli kertonut asumisyksikön ohjaajille, että oli ollut mukava olla haastateltavana.

Mielestäni on tärkeää, että kehitysvammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden toteutumisen puolesta liputetaan. Selvää on, että yksilöllisyyttä, täysivaltaista kansalaisuutta, itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta täytyy tukea kehitysvammaisen henkilön kohdalla, koska ne voivat jäädä muuten saavuttamatta. Näiden tukeminen lisää kehitysvammaisen henkilön hyvinvointia, vahvistaa tunnetta ympäristönsä hallinnasta sekä lisää yksilön osallisuuden kokemusta ja valinnanmahdollisuuksia.

Osallisuuden toteutumiseksi yhteisössä tulisi kehitysvammaisia henkilöitä ottaa aktiivisesti mukaan yhteisön toimintojen suunnitteluun ja toisaalta kannustaa heitä tulemaan mukaan. On hyvin yksilöllistä, millaisia kiinnostuksen kohteita ihmisillä on, ja miten aktiivisesti he esittävät omia näkemyksiään, joten olisikin tärkeä pyrkiä huomiomaan erilaisia kiinnostuksen kohteita. Tällä voidaan vaikuttaa siihen, että mahdollisimman moni yhteisön jäsen kokisi osallisuutta yhteisössään.

Täysivaltaisen kansalaisuuden tukemisessa tulisi huomioida täysivaltaisen kansalaisuuden kaikki osa-alueet, ja vahvistaa sellaisia alueita, jotka eivät vielä kehitysvam-

maisten henkilöiden kohdalla toteudu. Täysvaltaisen kansalaisuuden tukemiseen liittyy myös ympäröivän yhteisön ja koko yhteiskunnan arvo- ja asenneilmapiiri, joista riippuu paljon se, miten hyvin täysivaltaisen kansalaisuuden osa-alueet voivat toteutua yksilön kohdalla. Mielestäni yhteisössä täytyy tiedostaa kehitysvammaisen henkilön rajoitteet esimerkiksi asioiden hoitamiseen liittyen, ja tarjota niihin aktiivista tukea. Olen sitä mieltä, että vaikka on tärkeää tukea itsemääräämisoikeutta kehitysvammaisen henkilön kohdalla, on tukemisessa rajansa. Yksilön vapaus itsemääräämisoikeuteen ei saisi mennä yksilön terveen elämänhallinnan edelle, jos seurauksista koituu haittaa yksilölle itselleen.

Yksilöllisyyden tukemiseksi kehitysvammaisten henkilöiden kohdalla täytyy kehittää edelleen työmenetelmiä ja sitä on tuettava heidän tasollaan. On myös tarpeen keksiä uusia, luovia ratkaisuja yksilöllisyyden ja osallisuuden toteutumiseksi. Yksilöllisyyttä tulisi toteuttaa kehitysvammaisten henkilöiden arjessa heitä kuunnellen, sekä yksilöettä yhteiskuntatasolla. Yksilöllisyyden toteutumisessa kehitysvammaisen henkilön kohdalla riittää tutkittavaa ja kehitettävää myös opiskelutöiden aiheiksi. Yksilöllisyyden tukemisen avuksi olisi mahdollista kehittää uusia toiminnallisia menetelmiä. Työntekijöiden ja asukkaiden näkemyksiä olisi kiinnostava vertailla toisiinsa tai esimerkiksi kehitysvammaisen henkilön muun lähiverkoston näkemyksiä voisi vertailla asumisyhteisön asukkaiden tai työntekijöiden näkemyksiin. Yksilöllisyyden tarkasteluun voi myös valita eri näkökulmia työn laajuudesta riippuen.

Opinnäytetyöstäni saamiani tuloksia käytetään Kaukalahden asumisyksikössä toimintatapojen kehittämiseen. Esittelen kevään 2013 aikana opinnäytetyöni Kaukalahden asumisyksikön asukkaiden vanhemmille vanhempainillassa, ja näin myös asukkaiden vanhemmat tietävät, miten asukkaat ovat kokeneet yksilöllisten toiveiden ja unelmien huomioimisen ja toteutumisen asumisyksikössä. Opinnäytetyötäni käsitellään Kaukalahden asumisyksikön työpaikkakokouksessa työryhmän kesken. Työyhteisössä mietitään opinnäytetyöni pohjalta kehittämisen kohteita asumisyksikön toimintamalleissa. (Hakkarainen 2013.)

7.3 Yhteisöpedagogi kehitysvamma työ kentällä

Yhteisöpedagogin ammattialan näkökulmasta opinnäytetyössäni tutkimani aihe liittyy erityisesti yhteisöpedagogin yhteiskunnallisen osaamisen kompetenssiin. Yhteisöpedagogin osaaminen voidaan kuvata neljän kompetenssin avulla. Nämä ovat pedagogin osaaminen, kehittämisosaaminen, yhteiskunnallinen osaaminen sekä yhteisöllinen osaaminen. Olen opinnäytetyössäni tarkastellut ja kuvannut ilmiötä yksilötasolla. Olen pyrkinyt opinnäytetyöni tuottaman tiedon avulla tukemaan kehitysvammaisten nuorten ja aikuisten osallisuutta ja vahvistamaan heidän kansalaisuuttaan. Näkisin myös, että yhteisöllinen kompetenssi linkittyy tutkimustehtävääni opinnäytetyössäni. Kuten yhteisölliseen kompetenssiin kuuluu, olen opinnäytetyön myötä tuottanut yhteisön käyttöön tietoa, joka vahvistaa ja kehittää toisaalta yksilöiden mutta myös koko asumisyhteisön toimijuutta.

Yhteisöpedagogin osaamista kehitysvammaisten henkilöiden parissa tehtävässä työssä tarvitaan yhteisöllisyyden ja kansalaisuuden tukemisessa, syrjäytymisen ehkäisemisessä ja ammatillisessa ohjaus- ja kasvatustyössä. Olen ilahtuneena pannut merkille, että yhteisöpedagogin osaamiselle on tarvetta myös kehitysvamma työ kentällä, jolla yhteisöpedagogin koulutus vielä tällä hetkellä on melko tuntematon. Oman opinnäytetyöni aikana itselleni on selkiytynyt se, mitä osaamista yhteisöpedagogi voi kehitysvamma-alalle viedä. Toivon, että opinnäytetyöni rohkaisee myös muita tulevia yhteisöpedagogeja tarttumaan opinnäytetyön aiheeseen, joka liittyy kehitysvamma-alan.

LÄHTEET

- Alasuutari, Maarit 2005. Mikä rakentaa vuorovaikutusta lapsen haastattelussa? Teoksessa Ruusuvuori, Johanna & Tiittula, Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Jyväskylä: Vastapaino.
- Asumisen yksilölliset tukimallit – hanke 2012. Oma suunta – yksilökeskeisen suunnittelun kansio. Kehitysvammaisten Palvelusäätiö. Viitattu 3.12.2012.
<http://www.kvps.fi/download/pdf/julkaisut/oma-suunta-kansio.pdf>
- Asumisen yksilölliset tukimallit – hanke 2012. Viitattu 30.11.2012.
<http://www.kvps.fi/kehittamistoiminta/asumisen-tukimallit/>
- Beadle- Brown, Julie & Mansell, Jim & Centre Tizard 2012. Yksilökeskeinen aktiivinen tuki mahdollistaa kehitysvammaisille hyvän elämän yhteiskunnassa. Suom. Emilia Lehtinen, Sanna Kekki ja Leena Rautjärvi. Teoksessa Konola, Kirsi & Kukaniemi, Petteri & Tiihonen, Petra (toim.) Aktiivinen tuki. Näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. Tampere: Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, 9-29.
- Carlson, Susanne 2012. Haastattelu 15.12.2012. Espoo: Kauklahten asumisyksikkö.
- Eriksson, Susan 2008. Erot, erilaisuus ja elinolot – vammaisten arkielämä ja itsemäärääminen. Anjalankoski: Kehitysvammaliitto.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha 2001. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerrus.
- Form, Kristine & Koppinen, Marja-Leena 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen ja nuoren toiminnallinen osallistuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Nuorten ryhmän ja kunnan vuorovaikutussuhteen tarkastelu kolmen liikuntarakentamisprojektin laadunarvioinnin keinoin. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Hakkarainen, Tanja 2012. Haastattelu 31.10.2012 ja 29.11.2012. Espoo: Kauklahten asumisyksikkö.
- Hakkarainen, Tanja 2013. Valmis opinnäytetyö. Email hturpela@gmail.com 24.1.2013.
- Hintsala, Susanna & Rajaniemi, Mari 2012. Yksilökeskeinen suunnittelu syntyi puolustamaan tavallista elämää – katsaus historiaan. Teoksessa Konola, Kirsi & Kukaniemi, Petteri & Tiihonen, Petra (toim.) Aktiivinen tuki. Näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. Tampere: Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, 31–44.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Kaski, Markus & Manninen, Anja & Pihko, Helena 2012. Kehitysvammaisuus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Kauklahten asumisyksikkö 2007. Uuden työntekijän perehdytysopas. Espoo: Kauklahten asumisyksikkö.

- Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2012. Viitattu 30.11.2012.
<http://www.kvps.fi/esittely/>
- Kehitysvammaisten Palvelusäätiö 2013. Toiveita ja unelmia. Viitattu 15.1.2013.
<http://www.kvps.fi/kehittamistoiminta/asumisen-tukimallit/uusimaa/>
- Kuorelahti, Matti & Lappalainen, Kristiina & Viitala, Riitta 2012. Sosioemotionaalinen kompetenssi ja osallisuuden kokemus. Teoksessa Janhukainen, Markku (toim.) Lasten erityishuolto- ja opetus Suomessa. Tallinna: Osuuskunta Vastapaino ja Lastensuojelun Keskusliitto, 277-297.
- Lankinen, Mari 2011. Voimaneidot. Opas tyttöjen voiman haltuunoton ja aggression hallinnan tukemiseen. Tallinna: Kalliolan Nuoret ry ja Settlementinuorten liitto.
- Matero, Marja 2006. Kehitysvammaisuus. Teoksessa Stormi, Anu (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY, 165–203.
- Moberg, Sakari & Vehmas, Simo 2009. Erityiskasvatuksen perusteet ja käytännöt. Teoksessa Vehkalahti, Pertti (toim.) Erityispedagogiikan perusteet. Helsinki: WSOY, 47–73.
- Mäki-Torkko, Marjut 2009. Yksilöllisyys kehitysvammaisten asumisyksikössä – asukkaiden ja työntekijöiden näkemysten mukaan. Erityispedagogiikka. Kasvatustieteen laitos. Turun yliopisto. Pro gradu-tutkielma.
- Naukkarinen, Eeva-Liisa 2008. Potilaan itsemääräämisen ja sen edellytysten toteutuminen terveydenhuollossa. Hoitotieteen laitos. Kuopion yliopisto. Väitöskirja.
- Oranen, Mikko 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportti. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liitto ry.
- Puupponen, Hannu 2006. Yliopisto-opinnot vammaisen henkilön mahdollisuutena. Teoksessa Ladonlahti, Tarja & Pirttimaa, Raija (toim.) Erityispedagogiikka ja aikuisuus. Espoo: Palmenia-kustannus, 157–183.
- Rajalahti, Aarne 2012. Henkilökohtainen apu omannäköisen elämän mahdollistajana. Teoksessa Konola, Kirsi & Kukkanieniemi, Petteri & Tiihonen, Petra (toim.) Aktiivinen tuki. Näkymiä tukea tarvitsevan henkilön osallisuuteen. Tampere: Kehitysvammaisten Palvelusäätiö, 77–82.
- Repo, Marja 2006. Vammaisuus eri näkökulmista. Teoksessa Stormi, Anu (toim.) Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. Helsinki: WSOY, 9-12.
- Ruikkala, Sirkka 2012. Apua elämänkarttojen toteuttamiseen. Email hturpe-la@gmail.com 16.10.2012.
- Saloniemi, Petra 2012. Haastattelu 30.11.2012 ja 19.1.2013. Espoo: Kaukalahden asumisyksikkö.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2010. Vahva pohja osallisuudelle ja yhdenvertaisuudelle. Suomen vammaispoliittinen ohjelma VAMPO 2010-2015. Helsinki: Yliopistopaino. Viitattu 2.12.2012.
http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=1087414&name=DLFE-12157.pdf
- Suomen YK-liitto 2009. YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Viitattu 19.12.2012.
www.ykliitto.fi/files/vammaistenoikeudet_kirjanen_net.pdf

Vammaispalvelulaki 1987/380.

Vehmas, Simo 2005. Vammaisuus. Johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan. Tampere: Gaudeamus.

Vernerin Kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2012. Kansalaisuuden idea. Viitattu 30.11.2012.

<http://verneri.net/yleis/kehitysvammaisuus/vammaispolitiikka/kansalaisuuden-idea.html>

Vernerin Kehitysvamma-alan verkkopalvelu 2013. Yksilökeskeinen elämänsuunnittelu. Viitattu 15.1.2013.

<http://verneri.net/yleis/kehitysvamma-alamattina/yksilokeskeinen-tyoote/yksilokeskeinen-elamansuunnittelu.html>

Välimäki, Maritta 2001. Yksilön itsemäärääminen ja medikalisaatio. Tiedepolitiikka 4/2001, 19–24.

2. Toiveiden ja unelmien kartta

- Tässä kartassa voit kertoa omista unelmistasi ja toiveistasi.
- Unelmat ovat niitä asioita, joista sinä haaveilet.
- Unelmia on erilaisia ja ne ovat jokaisella henkilökohtaisia.
- Olennaista on, että unelmia ei vain kirjata, vaan mietitään sinulle mahdollisia tavoitteita ja miten niitä voisi toteuttaa.
- Unelma ei välttämättä toteudu helposti, mutta sitä on hyvä suunnitella ja saavuttaa edes osa unelmasta.

LIITE 2

Haastattelukysymykset

Asukkaan mahdollisuus vaikuttaa omien toiveiden ja unelmien toteutumiseen:

1. Miten nykyisin voit vaikuttaa siihen, että ohjaajat tietävät omat toiveesi?
2. Onko sinun toiveitasi huomioitu asumisyksikössä? Miten? Onko toiveitasi toteutettu?

Ohjaajien antama tuki:

Aika:

1. Koetko, että ohjaajilla on aikaa kuunnella toiveitasi/ olla mukana toteuttamassa niitä? Jos ei, toivoisitko, että ohjaajilla olisi enemmän aikaa olla kuunnella/ toteuttaa toiveita?

Avoimuus:

2. Kerrotko omista toiveistasi ohjaajille tai jollekin muulle?
3. Onko sinun helppo puhua ohjaajille?
4. Kyselevätkö ohjaajat toiveistasi?
5. Toivoisitko, että ohjaajat kyselisivät enemmän toiveistasi?

Kehittämissideat: (eläytymällä tarinaan)

6. Miten omat unelmat tulisivat toteutetuiksi asumisyksikössä? Miten unelmien toteuttamista asumisyksikössä voitaisiin tukea?

Kokemuksia unelmien ja toiveiden karttojen tekemisestä

7. Millaista on ollut tehdä unelmien ja toiveiden karttaa? Toivoisitko lisää? Mitä hyötyä sinulle on ollut kartasta? Mitä hyötyä kartasta voisi olla?

LIITE 3

Esimerkkitarina haastattelukysymykseen 6.

Tiina/ Markku on 26-vuotias kehitysvammainen nuori nainen/ mies. Hän asuu asu-
misyksikössä. Tiinalla/ Markulla on eräs unelma. Hän haluaisi saada itselleen polku-
pyörän. Tiina/ Markku ei ole kertonut tästä toiveesta kenellekään, vaikka hän tietää,
että tarvitsisi jonkun apua unelman toteutumiseen. Mitä sanoisit Tiinalle/ Markulle
neuvona? Mitä Tiinan/ Markun pitäisi ensimmäiseksi tehdä, että hänen toiveensa tu-
lisi kuulluksi ja toteutetuksi?

